

Tomasz Pączek

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945-1954.

Spór w obozie komunistycznym o strukturę i podporządkowanie Milicji Obywatelskiej

Lewica komunistyczna nie miała spójnego programu zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w przypadku przejścia władzy w Polsce. Nie miała również wypracowanych struktur ani kadr potrzebnych dla przyszłej formacji policyjnej. Pewne było tylko to, że nowy organ policyjny będzie tworzony od podstaw. Policja granatowa¹ była bez wyjątków traktowana przez komunistów jako wróg kolaborujący z Niemcami. Świadczyły o tym ataki na posterunki i zamachy na policjantów dokonywane przez Gwardię Ludową w czasie okupacji².

Pierwszą wzmiankę o tworzeniu nowej formacji policyjnej zawierała deklaracja programowa Polskiej Partii Robotniczej *O co walczymy* z listopada 1943 r. W dokumencie tym mówiono o utworzeniu milicji ludowej, która w wyzwolonej Polsce będzie strzec ładu wewnętrznego oraz zlikwiduje anarchię i spekulację³. Projekt organizacji przyszłego organu policyjnego został przygotowany wiosną 1944 r. w Kole Planowania Społeczno-Gospodarczego Krajowej Rady Narodowej. Siły policyjne podzielono na Milicję Ludową i Policję Porządkową. Mimo że nazwa drugiego organu wskazywała na zakres kompetencji, sprawy porządkowe powierzono Milicji Ludowej, natomiast Policja Porządkowa miała zajmować się zwalczaniem przestępczości i wykroczeń⁴.

---

¹ Policja Polska Generalnego Gubernatorstwa formalnie powstała na mocy zarządzenia Generalnego Gubernatora z 17 XII 1939 r. z przekształcenia przedwojennej Policji Państwowej (A. Hempel, *Pogrobowcy kłeski. Rzecz o policji „granatowej” w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*, Warszawa 1990, s. 42).

² *Ibidem*, s. 379 i n.; P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941–1944)*, Warszawa 2006, s. 173, 189, 236, 255, 268.

³ *Kształtowanie się postaw programowych Polskiej Partii Robotniczej w latach 1942–1945. Wybór materiałów i dokumentów*, Warszawa 1958, s. 146.

⁴ P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL*, Toruń 2003, s. 26.

Planowano, że Policja Porządkowa będzie organem rządowym, natomiast Milicja Ludowa – samorządowym. Obie formacje miały jednak podlegać Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości.

Projekt przypominał rozwiązania istniejące w Polsce przed II wojną światową i w czasie okupacji. Wówczas w Policji Państwowej wyodrębniono struktury zajmujące się zwalczaniem przestępczości. Przed wojną były to urzędy śledcze, a w czasie okupacji – Polska Policja Kryminalna⁵. Można przypuszczać, że twórcy projektu znali również rozwiązania przyjęte w Delegaturze Rządu na Kraj. To tam wypracowano znacznie wcześniej projekt dwóch formacji policyjnych przyszłej niepodległej Polski. Były to: Państwowy Korpus Bezpieczeństwa i straż samorządowe. Formacje te w równym stopniu miały wykonywać wszystkie zadania policyjne. Różnica polegała na usytuowaniu ich w strukturach administracyjnych państwa. PKB miał stać się organem administracji rządowej w województwie i powiecie, natomiast straż samorządowa – organem administracji samorządowej w gminie⁶.

Po raz pierwszy nazwa Milicja Obywatelska została użyta w projekcie deklaracji Polskiego Komitetu Narodowego, a jej autorstwo przypisuje się Alfredowi Lampe⁷. Wraz ze zbliżaniem się Armii Czerwonej do Polski działacze Związku Patriotów Polskich i Centralnego Biura Komunistów Polskich przebywający w ZSRR zorganizowali przeszkolenie 200 osób w ośrodku NKWD w Kujbyszewie, wybranych głównie z I Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, na potrzeby przyszłego aparatu bezpieczeństwa. Program kursu obejmował m.in. formy i metody pracy operacyjnej i wywiadowczej oraz zasady pracy śledczej⁸.

Dla kierownictwa CBKP i ZPP pierwszoplanowym zadaniem stała się budowa aparatu bezpieczeństwa na wzór sowiecki. Milicja Obywatelska miała stanowić jeden z elementów resortu bezpieczeństwa, ściśle podporządkowany przyszłemu ministrowi. Działacze lewicy z kraju, skupieni w Polskiej Partii Robotniczej i Krajowej Radzie Narodowej, nie podzielali jednak tego poglądu, widząc MO jako formację usytuowaną w administracji samorządowej.

Podczas rozmów między przedstawicielami CBKP, ZPP, PPR i KRN na temat powołania przyszłego rządu, które toczyły się w Moskwie od maja do lipca 1944 r., uznano

---

⁵ Szerzej zob.: A. Misiuk, *Policja Państwowa 1919–1939*, Warszawa 1996, s. 288 i n.; A. Hempel, *Pogrobowcy kłęski...*, s. 124 i n.

⁶ J. Marszałek, *Koncepcje zapewnienia porządku publicznego przez służby i agendy Polskiego Państwa Podziemnego podczas okupacji i planowanego powstania zbrojnego oraz po wywalczeniu niepodległości* [w:] *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, red. W. Grabowski, Warszawa 2005, s. 40 i n.; W. Grabowski, *Struktury organizacyjne służb bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego* [w:] *Organy bezpieczeństwa...*, s. 67 i n.

⁷ Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska 1944–1948*, Warszawa 1983, s. 28.

⁸ M. Korkuć, „Kujbyszewiaczy” – awangarda UB, „Arcana” 2002, nr 46–47, s. 74–95; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, oprac. L. Pietrzak, S. Poieszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski, Warszawa 2004, s. 18.

co prawda KRN za najwyższy organ władzy w kraju, ale nie wypracowano koncepcji powołania Milicji Obywatelskiej⁹. Tymczasem sprawa utworzenia organów porządkowych stawała się coraz pilniejsza, gdyż Armia Czerwona posuwała się naprzód i niedługo mogła przekroczyć projektowaną jako granica polsko-sowiecka tzw. linię Curzona.

W czasie kolejnych konsultacji w Moskwie zgodzono się na podział resortu spraw wewnętrznych na ministerstwo administracji i ministerstwo bezpieczeństwa. Nie określono jednak kompetencji przyszłego ministerstwa bezpieczeństwa i usytuowania Milicji Obywatelskiej w nowej strukturze władzy. Rozwiązanie tej kwestii w formie deklaratywnej przyniósł Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego datowany na 22 lipca 1944 r., w którym wezwano do natychmiastowego rozwiązania tzw. policji granatowej i niezwłocznego przystąpienia przez rady narodowe do tworzenia podległej im Milicji Obywatelskiej, której zadaniem miało być utrzymanie porządku i bezpieczeństwa¹⁰. Z manifestu wynikało, że Milicja Obywatelska zostanie umiejscowiona w strukturze samorządowej państwa. Przełożenie formy deklaratywnej na formę prawną wyglądało jednak nieco inaczej.

27 lipca 1944 r. PKWN przyjął dwa dekrety: pierwszy o rozwiązaniu Policji Państwowej¹¹, drugi o Milicji Obywatelskiej¹². Pierwszy z dekretów nie budził kontrowersji, bowiem los Policji Państwowej był przesądzony zarówno w Delegaturze Rządu na Kraj, jak i w PPR i KRN. Ponadto Policja Polska uległa rozkładowi wraz ze zbliżaniem się frontu. Niemieckie władze terenowe likwidowały struktury policyjne, a policjanci porzucali służbę i uciekali do oddziałów partyzanckich. Wielu z nich zostało aresztowanych przez NKWD i wywiezionych do obozów w ZSRR¹³. Drugi z dekretów o powołaniu Milicji Obywatelskiej zawierał natomiast wiele błędów i sprzeczności między poszczególnymi artykułami. Na przykład artykuł pierwszy stanowił, że Milicja Obywatelska miała podlegać organizacyjnie radzie narodowej, która ją powołała, i działać na podstawie rozporządzeń, zarządzeń i instrukcji wydawanych przez kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego. Artykuł ten jasno określał podległość milicji organowi samorządowemu, jakim były rady narodowe. Rady narodowe również miały tworzyć MO w terenie. Resort bezpieczeństwa natomiast miał określić jedynie kwestie związane z działalnością milicji. Jednak już drugi artykuł dekretu zaprzeczał pierwszemu, gdyż stwierdzał, że władzą nadzorczą i zwierzchnią w stosunku do MO jest władza bezpieczeństwa publicznego I instancji: czyli Resort Bezpieczeństwa Publicznego.

⁹ A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 2007, s. 114; P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza...*, s. 389 i n.

¹⁰ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, załącznik do DzU RP 1944, nr 1.

¹¹ Dekret PKWN z 15 VIII 1944 r. o rozwiązaniu Policji Państwowej (tzw. granatowej policji), DzU RP 1944, nr 2, poz. 6.

¹² Archiwum Akt Nowych (AAN), Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego w Lublinie (PKWN), I/130, Dekret PKWN z 27 VII 1944 r. o ustanowieniu Milicji Obywatelskiej, k. 41.

¹³ A. Hempel, *Pogrobowcy kłęski...*, s. 398.

Trudno określić, czy błąd ten wyniknął z braku elementarnej wiedzy prawnej, czy był zamierzony. Najprawdopodobniej był to błąd zamierzony, będący wynikiem sporu w obozie władzy, dotyczącego usytuowania MO w strukturach administracji publicznej. Podporządkowanie MO tworzącym się radom narodowym prowadziłyby do jej samodzielności, na co nie chcieli się zgodzić działacze wywodzący się z CBKP i ZPP, forsując sowiecki model organów ścigania.

Takie stanowisko prezentował przede wszystkim kierownik Resortu Bezpieczeństwa Publicznego Stanisław Radkiewicz. Według niego dominującą rolę miał odgrywać aparat bezpieczeństwa, a MO miała być mu podporządkowana. Przeciwny takiemu rozwiązaniu był pierwszy komendant główny MO Franciszek Józwiak, który nie chciał się zgodzić na utratę samodzielności.

Dekrety zgodnie z ówczesną procedurą legislacyjną trafiły do KRN, która zatwierdziła je 15 sierpnia 1944 r. Pomimo wydrukowania dekretu o Milicji Obywatelskiej w Dzienniku Ustaw, dziennik nie opuścił drukarni, czyli nie został opublikowany. Sprawa umiejscowienia MO w strukturach państwa nie została jeszcze przesądzona.

Franciszek Józwiak zdecydował się na opracowanie własnego projektu normatywu powołującego Milicję Obywatelską. W Komendzie Głównej MO przedwojenni policjanci zatrudnieni przez pierwszego komendanta głównego opracowali projekt noszący datę 11 września 1944 r. o powołaniu Służby Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴. Akt prawny bez wiedzy RBP przesłano I sekretarzowi KC PPR Władysławowi Gomułce w celu zatwierdzenia¹⁵. W projekcie Milicję Obywatelską przedstawiono jako formację samodzielną o szerokich uprawnieniach, z silną pozycją komendanta głównego.

Normatyw nie decydował wyraźnie o podporządkowaniu Milicji Obywatelskiej i komendanta głównego, pozostawiając tę sprawę do decyzji Gomułce. Sugerowano jednak uniezależnienie milicji od RBP. Projekt szczegółowo określał strukturę Milicji Obywatelskiej, jej uprawnienia i obowiązki, jak również zakreślał zadania funkcjonariuszy MO, zasady naboru, relacje między milicją a prokuraturą i sądami. Anonimowy recenzent projektu, prawdopodobnie ktoś z otoczenia Gomułki, zarzucił normatywowi wiele uchybień, m.in. ogólną tendencję uniezależnienia Milicji Obywatelskiej od innych organów władzy państwowej¹⁶. Z tego względu projekt nie wszedł w życie.

7 października 1944 r. PKWN przyjął kolejny dekret o Milicji Obywatelskiej, który tym razem został opublikowany w Dzienniku Ustaw¹⁷. Dekret składał się z dziewięciu artykułów. Artykuł czwarty stanowił, że Milicja Obywatelska podlega kierownikowi Resortu Bezpieczeństwa Publicznego. Przyjęto zatem rozwiązania proponowane przez

---

¹⁴ *Projekt normatywu Służba Bezpieczeństwa w Rzeczypospolitej Polskiej z 11 września 1944 r. wraz z towarzyszącą dokumentacją* [w:] P. Majer, *Niewprowadzone w życie akty normatywne powojennego aparatu policyjnego w Polsce 1944–1948*, „Przegląd Policyjny” 2007, nr 4 (88), s. 183–197.

¹⁵ P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 39.

¹⁶ *Idem*, *Niewprowadzone w życie...*, s. 180–181.

¹⁷ DzU RP 1944, nr 7, poz. 33.

kierownictwo z CBKP i ZPP. Milicja Obywatelska powstała jako organ scentralizowany, podległy administracji państwowej, wtopiony w resort bezpieczeństwa. Mimo że żaden akt prawny nie stanowił o pierwszoplanowej roli aparatu bezpieczeństwa, w praktyce tak właśnie to wyglądało¹⁸.

Zgodnie z art. 7 rady narodowe miały pełnić społeczną kontrolę nad działalnością Milicji Obywatelskiej za pośrednictwem swoich prezydiów względnie przez wyłonięone komisje. Takie rozwiązania przyjęto również w ustawie o organizacji i zakresie działania rad narodowych¹⁹. Artykuł 28 pkt 2 stanowił, że do kompetencji terenowych rad narodowych należy kontrola działalności organów wykonawczych (zarówno państwowych, jak i samorządowych) z punktu widzenia legalności, celowości i zgodności z zasadniczą linią Krajowej Rady Narodowej.

Organizacyjnie pod względem terytorialnym Milicja Obywatelska została przy stosowana do podziału administracyjnego państwa. Dekret wymieniał jednak tylko niektóre organy administracji milicyjnej – komendanta głównego MO, komendanta wojewódzkiego MO i komendanta powiatowego MO. Natomiast nie wspominał o komendantach komisariatów i posterunków MO. Kierownik RBP miał w drodze rozporządzenia określić strukturę wewnętrzną MO, zakres działania władz milicyjnych, stosunki służbowe, prawa i obowiązki, odpowiedzialność dyscyplinarną milicjantów, o czym traktował art. 6 dekretu. Komplementarne rozporządzenie w tym zakresie nigdy się nie ukazało. Pozostawienie właściwie wszystkich spraw związanych z działalnością Milicji Obywatelskiej przepisom wewnętrznym wprowadzało chaos prawny i kompetencyjny i musiało się odbić negatywnie na jakości pracy MO. Na pierwszą kompletną ustawę milicja musiała czekać aż do roku 1954.

Brak koncepcji co do struktury organizacyjnej MO paradoksalnie miał również pozytywne strony. Nie mając szczegółowych przepisów, wzorowano się na strukturach zewnętrznych i wewnętrznych Policji Państwowej. Praca milicji opierała się na posterunkach i komisariatach. Komendy wojewódzkie i powiatowe były aparatem pomocniczym komendantów, zatrudniając niewiele osób.

---

¹⁸ Szef Wydziału Służby Zewnętrznej KW MO w Gdańsku w jednym z raportów napisał: „Zły, nacechowany absolutnym brakiem poczucia koleżeństwa i solidarności zawodowej stosunek niektórych funkcjonariuszy UBP do MO. Zdarzają się wypadki, gdzie również kierownicy placówek powiatowych UB wykazują dziwną niechęć do bratniego organu, którego misja jest przecież nie mniej ważna od misji spełnianej przez UBP. Tolerują oni milcząco lub też jawnie wybryki niedorosłych do pełnienia tak poważnej misji pracowników UBP. Ze swej strony czyniłem wszystko, aby drogą bezpośredniego porozumienia wpłynąć na poprawę stosunków. W petycjach do WUBP w Gdańsku obrazowałem jaskrawe wypadki upokorzenia, a nawet maltretowania milicjantów i bezpodstawnego ich aresztowania” (AIPN Gd, 05/54/54, t. 4, Sprawozdanie szefa Wydziału Służby Zewnętrznej KW MO w Gdańsku za okres od 7 IV 1945 do 31 XII 1945 r., b.p.). Na ten problem zwrócił również uwagę minister Radkiewicz: „Nie brak takiego pogardliwego stosunku do milicjanta, nie brak też takiego patrzenia z góry na swoją prawą rękę komendanta powiatowej komendy milicji, czy nawet wojewódzkiego, tu i ówdzie” (*Materiały narady aktywu MPB w dniach 23–25 marca 1949 r. [w:] Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Paczkowski, cz. 2: *Lata 1948–1949*, Warszawa 1996, s. 151).

¹⁹ DzU RP 1944, nr 5, poz. 22.

Powolna deformacja tej struktury następowała już od 1945 r., z ciągłą tendencją do koncentracji sił milicyjnych. Charakteryzowało się to systematycznym zmniejszaniem posterunków i komisariatów oraz rozbudowywaniem komend powiatowych i wojewódzkich.

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim na tle rozwiązań krajowych w latach 1945–1949

Milicję Obywatelską, posiadającą umocowanie prawne, rozpoczęto tworzyć w Słupsku i powiecie słupskim wraz z polską administracją po przybyciu Grupy Operacyjnej MO na Okręg Pomorze Zachodnie. Grupę tę komendant główny MO powołał w marcu 1945 r., na jej czele stanął kpt. Aleksander Suchanek. W skład grupy wchodziło 218 milicjantów z Batalionu Zapasowego MO w Ostrowcu Świętokrzyskim²⁰. Grupa operacyjna MO wraz z osobami, które miały tworzyć polską administrację państwową, wyjechała z Warszawy 6 kwietnia 1945 r. Najpierw stacjonowała w Pile, następnie w Koszalinie, Stargardzie Szczecińskim i Szczecinie²¹.

Pierwszy komendant powiatowy MO w Słupsku Jan Kaczorowski, gdy dotarł do Słupska, zastał tu jednostkę MO zorganizowaną przez Wacława Jaworskiego. Milicja ta powstała spontanicznie z robotników przymusowych za zgodą komendatury sowieckiej i spełniała funkcje pomocnicze. Pierwszą siedzibą jednostki MO był budynek przy ul. Wojska Polskiego 51. Milicjanci pełnili służbę patrolową z żołnierzami sowieckimi oraz pilnowali obiektów użyteczności publicznej²². Jan Kaczorowski przejął obowiązki od Jaworskiego 26 kwietnia 1945 r. i rozpoczął organizowanie Komendy Powiatowej MO w Słupsku oraz jednostek terenowych²³.

Milicja Obywatelska była pierwszym organem administracji państwowej, który rozpoczął tworzenie struktur powiatowych. Do 25 lipca 1945 r. w 36 gminach utworzono posterunki MO²⁴. Z pierwszego sprawozdania komendanta powiatowego MO pośrednio wynika, że planowano utworzenie posterunków milicji w każdej gminie. Proces ten jednak został zahamowany w związku z nowym podziałem administracyjno-terytorialnym powiatu, który nastąpił w październiku 1945 r. W wyniku tej reformy

---

²⁰ *Ojczyźnie i społeczeństwu. Działalność Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1984*, red. W. Nowak, Koszalin, 1985, s. 42.

²¹ *Ibidem*, s. 43.

²² *Z najnowszych dziejów Słupska i ziemi słupskiej 1945–1965*, red. K. Podoski, Poznań – Słupsk 1969, s. 44.

²³ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO na Obwód Słupsk za okres od 26 IV do 25 VII 1945 r., 25 VII 1945 r., k. 1.

²⁴ AIPN Gd, 05/54, t. 4, Komunikat dyslokacyjny jednostek MO stacjonujących na terenie woj. gdańskiego za 1945 r., b.d., b.p.

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

powiat słupski został podzielony na dwadzieścia gmin, a Słupsk stał się miastem wydzielonym na prawach powiatu²⁵.

W chwili utworzenia Komendy Powiatowej MO w Słupsku brakowało jakiegokolwiek aktu prawnego regulującego strukturę Milicji Obywatelskiej w powiecie. Najprawdopodobniej pierwszy komendant powiatowy MO w Słupsku wzorował się na rozwiązaniach przedwojennych i projektach Komendy Głównej MO, które nie weszły w życie, oraz strukturach powiatowych milicji w kraju.

Do 25 lipca 1945 r. oprócz posterunków gminnych w mieście utworzono trzy komisariaty miejskie. Przy komendzie powstała także jednostka operacyjna nazywana plutonem rezerwy²⁶. Plutony operacyjne usytuowane przy komendach powiatowych były tzw. siłami szybkiego reagowania. Pluton podlegał bezpośrednio komendantowi powiatowemu i był kierowany do zadań na obszarze powiatu w zależności od zagrożeń. Zazwyczaj służył do zwalczania podziemia niepodległościowego, współdziałając z urzędami bezpieczeństwa, Korpusem Bezpieczeństwa Wewnętrznego i wojskiem. W powiecie słupskim zadania te rozkładały się nieco inaczej niż w reszcie kraju z uwagi na słabszą działalność podziemia niepodległościowego. Słupska jednostka operacyjna zwalczała przede wszystkim bandy kryminalne i wykonywała szereg czynności o charakterze prewencyjnym, takich jak: patrole, zabezpieczenia uroczystości, pomoc służbie śledczej przy przeszukaniach i zatrzymaniach osób²⁷.

Odpowiednikami plutonów operacyjnych w wyższej strukturze organizacyjnej milicji były kompanie i bataliony przy komendach wojewódzkich MO oraz KG MO²⁸. Nie było to rozwiązanie zupełnie nieznanne, gdyż w II Rzeczypospolitej również powstały jednostki szybkiego reagowania – rezerwowe oddziały Policji Państwowej. Początkowo utworzone je przy pięciu komendach okręgowych (wojewódzkich). Oddziały te podlegały komendantowi głównemu PP, a od 1936 – ministrowi spraw wewnętrznych. Do 1939 r. powstało 12 takich jednostek²⁹. Różnica między działalnością jednostek operacyjnych przed- i powojennych polegała na ich usytuowaniu, podporządkowaniu oraz wykonywanych zadaniach – przedwojenne posiadały określone zadania w aktach prawa wewnętrznego, natomiast plutony rezerwy (operacyjne) istniały bez żadnych uregulowań prawnych. Strukturę organizacyjną słupskiej MO na 25 lipca 1945 r. przedstawia schemat 1.

²⁵ Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział w Słupsku (APK O. Słupsk), Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy (PRN i WP), 131/18, Likwidacja gmin wiejskich i organizacja gmin zbiorczych. Zmiana i regulacja granic powiatu w 1945 r., k. 87–90.

²⁶ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO na Obwód Słupsk za okres od 26 IV do 25 VII 1945 r., 25 VIII 1945 r., k. 1.

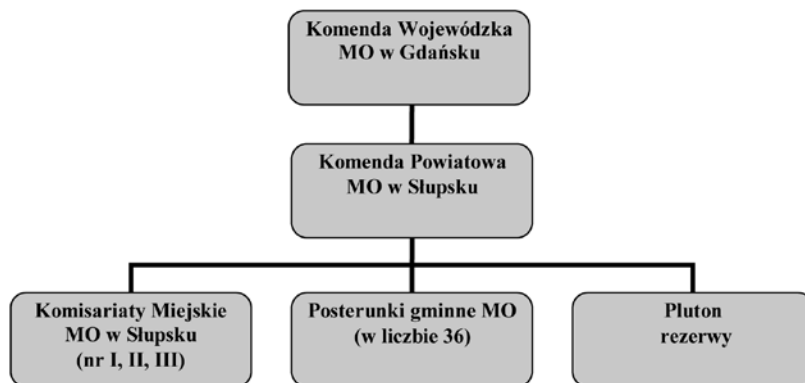
²⁷ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdania miesięczne Komendy Powiatowej MO w Słupsku za okres od 26 IV 1945 do 31 V 1946 r., k. 3, 17, 25, 35.

²⁸ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 140.

²⁹ Okólnik MSW z 5 grudnia 1923 r. w sprawie utworzenia rezerwowych oddziałów Policji Państwowej [w:] A. Misiuk, A. Peplowski, *Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej 1918–1926. Wybór źródeł i dokumentów*, Szczytno 1994, s. 167–168; A. Misiuk, *Policja Państwowa...*, s. 204 i n.

Schemat 1

Struktura organizacyjna MO w Słupsku i powiecie słupskim na 25 lipca 1945 r.

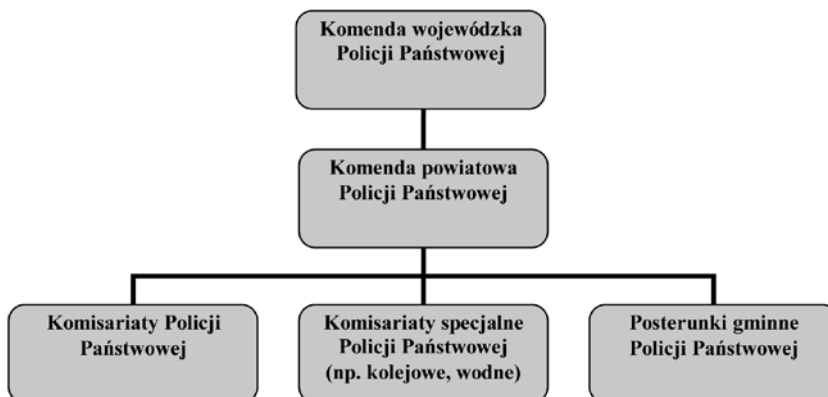

Źródło: AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO na Obwód Słupsk za okres od 26 IV do 25 VII 1945 r., 25 VII 1945 r., k. 1.

Porównując powiatowe struktury organizacyjne przedwojennej policji oraz milicji tworzonej w kraju po wojnie, można stwierdzić, że konstrukcja słupskiej milicji nie odbiegała zbytnio od rozwiązań przedwojennych i przyjętych w pozostałej części kraju po wojnie. Obrazują to schematy 2 i 3.

Schemat 2

Struktura organizacyjna Policji Państwowej w powiatach II Rzeczypospolitej w 1938 r.

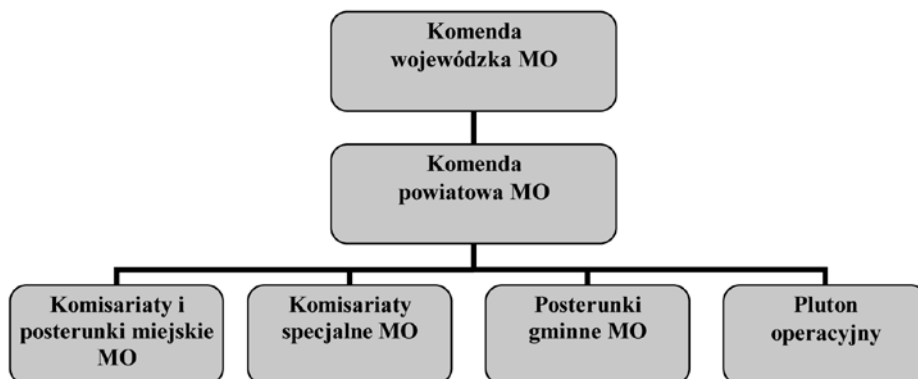

Źródło: A. Peplowski, *Policja Państwowa w systemie organów bezpieczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej*, Szczytno 1991; A. Misiuk, *Policja Państwowa 1919–1939*, Warszawa 1996.

Schemat 3

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w powiatach w 1945 r.

Źródło: P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*; Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska 1944–1948*, Warszawa 1983.

Struktura organizacyjna milicji powiatowej nie była jednakowa we wszystkich powiatach w kraju i w wielu przypadkach odbiegała od normy, uwzględniając warunki lokalne. Szczególnie uwidoczniło się to w miastach na prawach powiatu. Słupsk *de facto* stał się miastem wydzielonym w październiku 1945 r., a ostatecznie za takie miasto został uznany 1 stycznia 1946 r.³⁰

Projekty normatywów o organizacji i zadaniach MO z 11 września oraz 12 grudnia 1944 r.³¹ zakładały powstanie w miastach wydzielonych komend miejskich MO. Kolejny projekt rozporządzenia z 24 kwietnia 1945 r. nie przesądzał nazewnictwa takich jednostek, sytuował je jednak na równi z komendami powiatowymi. Projekty te były niezmiennie torpedowane przez MBP, bowiem ich twórcami byli przedwojenni policjanci zatrudnieni w Komendzie Głównej MO³².

Niewątpliwie w życie owych projektów sprawiło, że w niektórych miastach na prawach powiatu powstawały komendy miejskie, a w innych komisariaty miejskie. W Słupsku we wrześniu 1945 r. utworzono Komisariat Miejski MO³³, któremu

³⁰ Z. Romanow, *Administracja państwowa i samorządowa powiatu słupskiego w latach 1945–1975* [w:] *Obrazy Ziemi Słupskiej. Społeczeństwo – administracja – kultura*, red. A. Czarnik, Słupsk 2003, s. 144.

³¹ AAN, Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej (KC PPR), 295/VII/171, Projekt rozporządzenia kierownika Resortu Bezpieczeństwa w sprawie zakresu działania organizacji wewnętrznej oraz praw i obowiązków Milicji Obywatelskiej, 12 XII 1944 r., k. 57–112. Fragmenty projektu zostały opublikowane w: P. Majer, *Niewprowadzone w życie...*, s. 201–203.

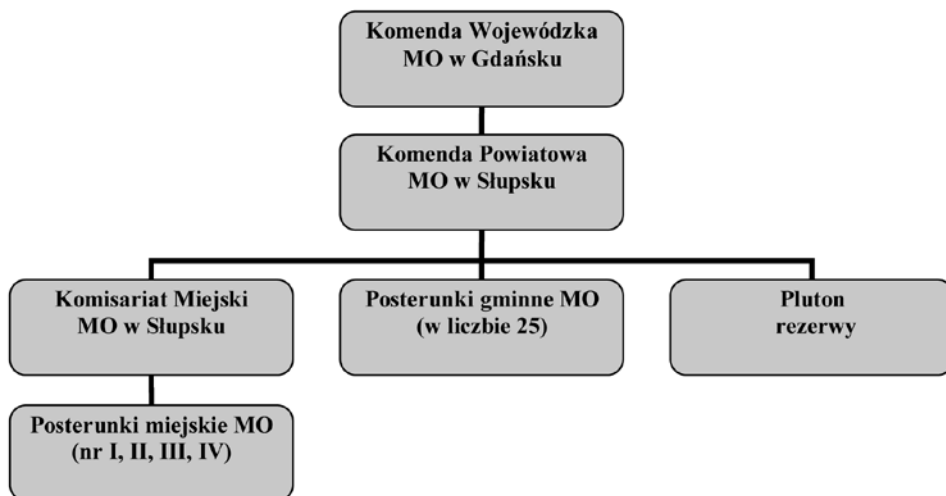
³² P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 46 in., 90 in., 119 in.

³³ Pierwszy kierownik Komisariatu Miejskiego MO w Słupsku w opisie swojej służby podał powstanie tej jednostki we wrześniu 1945 r., a więc jeszcze przed wydzieleniem Słupska jako miasta na prawach powiatu. Także w karcie przebiegu służby funkcjonariusza widnieje data 7 IX 1945 r. jako dzień

podporządkowano cztery posterunki w mieście. Niemal w tym samym czasie zmniejszono liczbę posterunków gminnych do 25³⁴. Zmiany te przedstawia schemat 4.

Schemat 4

Struktura organizacyjna MO w Słupsku i powiecie słupskim we wrześniu 1945 r.

Źródło: AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdania miesięczne Komendy Powiatowej MO w Słupsku za okres od 26 IV 1945 do 31 V 1946 r., k. 2–4.

Reforma administracyjna powiatu słupskiego w październiku 1945 r. miała wpływ na zmiany w strukturze organizacyjnej słupskiej milicji, które nastąpiły w grudniu 1945 i styczniu 1946 r. Liczbę posterunków gminnych przystosowano do nowego podziału administracyjnego. Pluton rezerwy przemianowano na pluton operacyjny oraz powołano Posterunek Kolejowy MO³⁵.

Jednostki milicji kolejowej powoływał komendant powiatowy na podstawie tymczasowej instrukcji służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej z 19 kwietnia 1945 r., w której zawarto konieczność powstawania komisaria-

---

mianowania go na to stanowisko. Pierwszy raport sytuacyjny Komisariatu Miejskiego zawiera nawet datę wcześniejszą, gdyż obejmuje okres od 5 IX 1945 r. (AIPN Gd, 257/709, Akta osobowe Jana Kaczorowskiego; 05/54/50, Raport sytuacyjny kierownika Komisariatu Miasta (Miejskiego) MO w Słupsku za okres od 5 IX do 4 X 1945 r., 4 X 1945 r., k. 3).

³⁴ AIPN Gd, 05/54/50, Raport sytuacyjny zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych, 19 X 1945 r., k. 2.

³⁵ AIPN Gd, 05/54/50, Raport sytuacyjny komendanta powiatowego MO w Słupsku za grudzień 1945 r., 2 I 1946 r., k. 20; Sprawozdanie komendanta powiatowego MO w Słupsku za styczeń 1946 r., b.d., k. 24.

tów i posterunków kolejowych MO w ścisłym porozumieniu z władzami kolejowymi i administracyjnymi, przy uwzględnieniu spraw bezpieczeństwa i porządku publicznego na kolejach³⁶. Od komendantów powiatowych zależała struktura milicji kolejowej oraz to, czy na swoim terenie powołają posterunek, czy komisariat kolejowy MO. W Słupsku zdecydowano się na utworzenie posterunku.

W kwietniu 1946 r. w powiecie słupskim utworzono dwa punkty kontrolne MO: jeden w Jezierzycach i drugi w Pogorzelicach, jako wyodrębnione jednostki przy KP MO w Słupsku, a w maju 1946 r. – następny punkt w Kruszynie³⁷. Powołanie punktów kontrolnych było rozwiązaniem przyjętym w całym kraju, w tym przypadku – tak samo jak w przypadku jednostek kolejowych – decyzja o ich powołaniu należała do kompetencji komendantów powiatowych. Komplementarne ujęcie służby w punktach kontrolnych przyniosła dopiero instrukcja nr 1/51 komendanta głównego MO z 25 stycznia 1951 r.³⁸

Punkty kontrolne usytuowano na głównych drogach powiatowych. Z dwóch stron drogi ustawione były budki wartownicze wyposażone w zapory, które w przypadku akcji pościgowej można było zamknąć. Punktem kontrolnym dowodził komendant, któremu podlegało kilku milicjantów. Do ich zadań należała przede wszystkim kontrola ruchu wszelkich pojazdów (sprawdzanie pozwoleń jazdy, dowodów rejestracyjnych, numerów silnika i podwozia, przewożonego ładunku). Stan techniczny pojazdu mógł kontrolować tylko funkcjonariusz po odpowiednim przeszkoleniu. Milicjanci mieli obowiązek reagować na wykroczenia i eliminować z ruchu na drogach nietrzeźwych kierujących. Do szczególnych obowiązków należała kontrola pojazdów członków korpusu dyplomatycznego i konsularnego oraz innych cudzoziemców (przy zachowaniu przepisów o immunitetach dyplomatycznych i konsularnych). W zakresie przepływu cudzoziemców i dyplomatów państw obcych punkty kontrolne zobowiązane były do ścisłej współpracy z jednostkami bezpieczeństwa publicznego. Strukturę słupskiej milicji po zmianach prezentuje schemat 5.

Pierwszym aktem prawa wewnętrznego, który porządkował sprawy organizacyjno-etatowe Milicji Obywatelskiej, był rozkaz organizacyjny nr 022 ministra bezpieczeństwa publicznego z 19 kwietnia 1947 r. W strukturze powiatowej milicji wyróżniono komendy powiatowe MO, miejskie komendy MO dla miast wojewódzkich i niektórych

---

³⁶ AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej (KG MO), 0342/7, t. 1, Rozkaz nr 88 komendanta głównego MO wprowadzający tymczasową instrukcję służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, 19 IV 1945 r., k. 11.

³⁷ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO w Słupsku za kwiecień 1946 r., 30 IV 1946 r., k. 43; Sprawozdanie komendanta powiatowego MO w Słupsku za maj 1946 r., 30 V 1946 r., k. 53.

³⁸ AIPN, KG MO, 0342/28, Instrukcja nr 1/51 szefa Oddziału II KG MO dotycząca służby na stałych punktach kontrolnych MO, 25 I 1951 r., k. 22–33.

Struktury

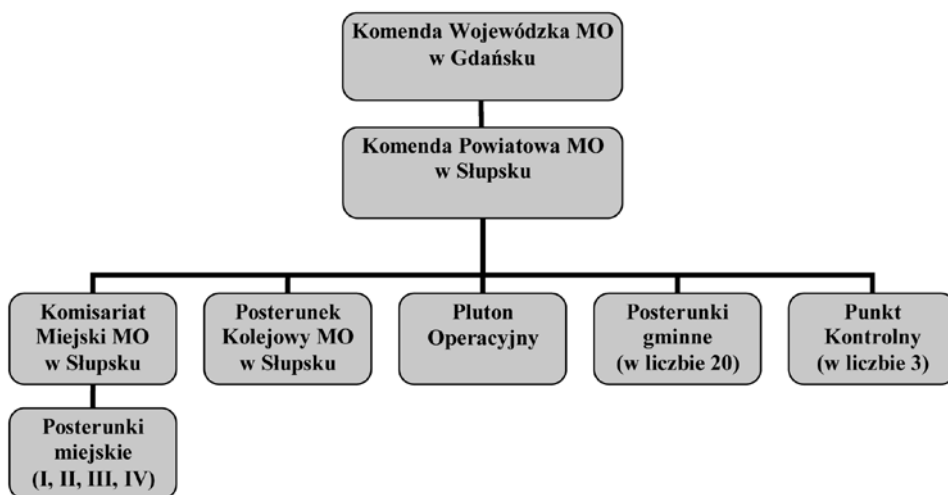
powiatowych, komisariaty MO i posterunki MO. Jednostki operacyjne i punkty kontrolne zostały włączone w strukturę wewnętrzną komend powiatowych i miejskich³⁹.

W Słupsku posterunki miejskie MO zlikwidowano już w czerwcu 1946 r. Ich zadania przejął Komisariat Miejski, który nadal istniał, gdyż wymieniony rozkaz nie przewidywał powstania w Słupsku komendy miejskiej. Z rejonów, które były obsługiwane przez posterunki miejskie, utworzono pięć dzielnic. Zmniejszono również liczbę posterunków gminnych do dziewiętnastu⁴⁰.

Stan taki przetrwał do marca 1949 r., kiedy Milicję Obywatelską zespolono organizacyjnie z resortem bezpieczeństwa publicznego. W związku z włączeniem powiatu słupskiego do województwa szczecińskiego w czerwcu 1946 r. zmieniała się także zwierzchność komendy wojewódzkiej. Strukturę organizacyjną słupskiej MO od lipca 1946 do marca 1949 r. przedstawia schemat 6.

Schemat 5

Struktura organizacyjna MO w Słupsku i powiecie słupskim w styczniu 1946 r.

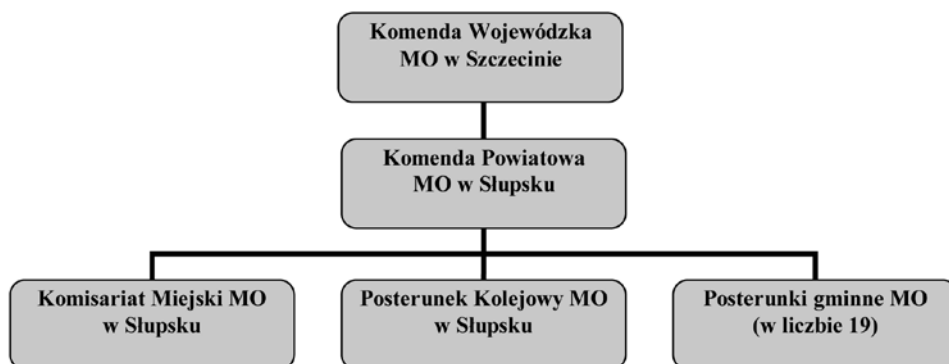
Źródło: AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO w Słupsku za styczeń 1946 r., b.d., k. 24.

³⁹ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1945–1957...*, s. 134 i n.

⁴⁰ AIPN, Komenda Wojewódzka MO w Koszalinie (KW MO Koszalin), 17/584, Sprawozdanie zastępcy kierownika Komisariatu Miejskiego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za okres od 8 VI do 8 VII 1946 r., 6 VII 1946 r., k. 40; Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za październik 1947 r., 2 XI 1947 r., b.p.

Schemat 6

Struktura organizacyjna MO w Słupsku i powiecie słupskim od lipca 1946 do marca 1949 r.

Źródło: AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdania zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych w Słupsku z lat 1946–1949.

Podporządkowanie strukturalne Milicji Obywatelskiej Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1949–1954

Wykryształowanie się struktury pionowej Milicji Obywatelskiej i zdobycie pewnej niezależności od Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego nie trwało długo. Postępująca stalinizacja kraju i walki frakcyjne w obozie komunistycznym doprowadziły w marcu 1949 r. do zespolenia MO z aparatem bezpieczeństwa.

Walka o utrzymanie pewnej niezależności milicji odbyła się podczas posiedzenia Biura Politycznego PPR 23 października 1948 r. Na tym posiedzeniu minister Radkiewicz przedstawił projekt podporządkowania jednostek terenowych MO urzędom bezpieczeństwa publicznego. Kontrprojekt złożył komendant Józwiak, który opowiadał się za reorganizacją MBP, w którym miałyby powstać m.in. dwa podsekretariaty stanu – jeden ds. bezpieczeństwa publicznego, drugi ds. milicji. W terenie nastąpiłoby połączenie jednostek bezpieczeństwa z jednostkami MO i zorganizowanie ich na wzór centralny⁴¹.

W związku z opozycją komendanta głównego MO wobec projektu MBP postanowiono się go pozbyć. Franciszek Józwiak był przede wszystkim niewygodnym partnerem dla ministra Radkiewicza, propagującego od początku rozwiązania sowieckie w całym aparacie przymusu. 8 marca 1949 r. Józwiak został odwołany z funkcji

⁴¹ Protokół posiedzenia Biura Politycznego z 23 października 1948 r. [w:] *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956*, cz. 2..., s. 13–17.

komendanta głównego MO, a na jego miejsce mianowano gen. Józefa Konarzewskiego⁴². Następnym posunięciem było wydanie przez Radkiewicza rozkazu nr 13 z 18 marca 1949 r. nakazującego zespolenie Milicji Obywatelskiej z aparatem bezpieczeństwa⁴³.

W preambule rozkazu minister stwierdzał, że w związku z zaostreniem się walki klasowej, szczególnie na wsi, koniecznością jest zespolenie wysiłków wszystkich służb bezpieczeństwa. Minister krytykował strukturę MO, która – jego zdaniem – nie odpowiadała nowym zadaniom i hamowała ścisłą współpracę milicji z urzędami bezpieczeństwa publicznego. Milicja Obywatelska na każdym szczeblu została zespolona i powiązana z aparatem bezpieczeństwa pod kierownictwem Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Komendanci powiatowi MO stawali się zastępcami szefów powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego, ale mogli zachować dotychczasową tytułaturę.

W powiatach rozkaz ustanawiał następującą strukturę organizacyjną MO: komendy powiatowe, komendy miast wydzielonych z powiatów, komisariaty miejskie, komisariaty specjalne, posterunki gminne, posterunki specjalne. Pomimo ustanowienia przejrzystej struktury w niektórych powiatach odbiegała ona od schematu przyjętego w rozkazie, co zostało usankcjonowane rozkazem organizacyjnymi nr 4/50/M komendanta głównego MO z 28 maja 1950 r.⁴⁴ Zgodnie z rozkazem w Słupsku, mimo że był miastem wydzielonym, nie utworzono komendy miasta, lecz pozostawiono dotychczas funkcjonujący komisariat miejski. Ponadto zlikwidowano posterunek kolejowy, a w powiecie trzy posterunki gminne. Zadania związane z bezpieczeństwem i porządkiem na kolei przejął Komisariat Miejski MO w Słupsku.

28 czerwca 1950 r. zaczęła obowiązywać ustawa o nowym podziale administracyjnym państwa⁴⁵, na mocy której utworzono województwo koszalińskie. Powiat słupski został włączony do nowo powstałego województwa. Komenda Wojewódzka MO w Koszalinie, która rozpoczęła formalnie działalność 1 sierpnia 1950 r.⁴⁶, przejęła słupskie jednostki MO od KW MO w Szczecinie. Zmiany organizacji słupskiej milicji związane z zespoleniem z aparatem bezpieczeństwa publicznego i utworzeniem województwa koszalińskiego przetrwały do 1955 r. Strukturę organizacyjną słupskiej MO w latach 1950–1954 prezentuje schemat 7.

---

⁴² Sprawa odwołania Józwiaka była przedmiotem obrad Sekretariatu KC PPR już 17 XI 1948 r., kiedy postanowiono poczekać na propozycje kandydatury na to stanowisko (*Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947–1948*, oprac. A. Kochański, Warszawa 2002, s. 324).

⁴³ Rozkaz nr 13 ministra bezpieczeństwa publicznego z 18 marca 1949 r. [w:] P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 216–219.

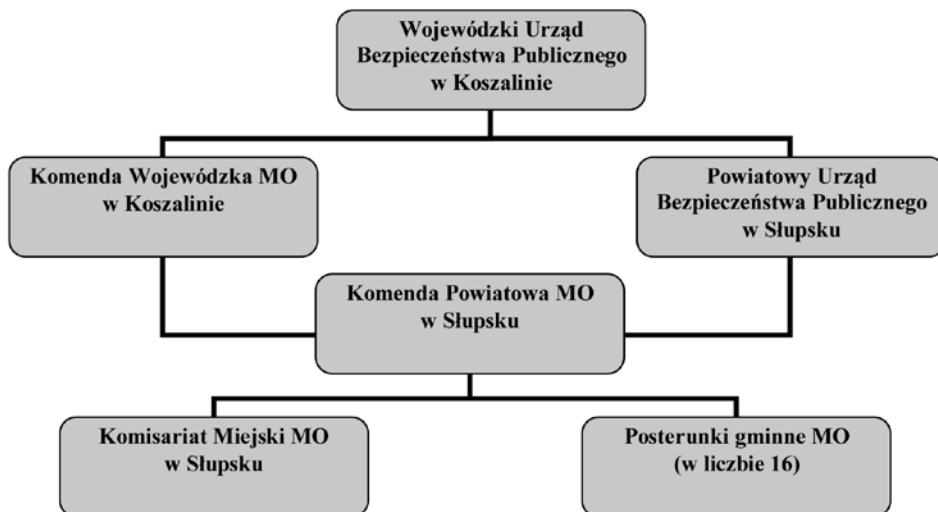
⁴⁴ AIPN, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP), 2694, Rozkaz organizacyjny nr 4/50/M komendanta głównego MO, 28 V 1950 r., k. 8–31.

⁴⁵ DzU RP 1950, nr 28, poz. 255.

⁴⁶ AIPN, MBP, 2694, Rozkaz organizacyjny nr 7/50/M komendanta głównego MO, 27 VII 1950 r., k. 32–34.

Schemat 7

Struktura organizacyjna MO w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1950–1954

Źródło: Rozkaz nr 13 ministra bezpieczeństwa publicznego z 18 marca 1949 r. [w:] P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 216–219; AIPN, MBP, 2694, Rozkaz organizacyjny nr 7/50/M komendanta głównego MO, 27 VII 1950 r., k. 32–34; AIPN, KW MO Koszalin, 17/611, Analiza bezpieczeństwa powiatu słupskiego, 15 VIII 1950 r., k. 15–24.

Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej w Słupsku na tle powiatowej struktury poziomej w kraju w latach 1945–1947

Problemy z budową struktury pionowej Milicji Obywatelskiej jeszcze bardziej uwidoczniły się przy organizacji wewnętrznej jednostek milicji. Pierwsze jednostki MO powstawały żywiołowo bez umocowania prawnego. W ten sposób powstał także centralny organ Milicji Obywatelskiej – Komenda Główna MO. Pierwszy komendant główny MO z uwagi na brak regulacji prawnych został nominowany przez KC PPR 15 sierpnia 1944 r.⁴⁷

Komenda Główna MO próbowała opanować chaos organizacyjny i personalny ogniw terenowych. Początkowo struktura wewnętrzna jednostek terenowych MO była odwzorowaniem organizacji wojskowej i nie przypominała w żadnym stopniu formacji policyjnej. W zależności od liczby funkcjonariuszy zatrudnionych w jednostce MO dzieliła się ona na bataliony, kompanie i plutony.

⁴⁷ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 45; Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska...*, s. 56.

Zmiany w tym zakresie przyniósł projekt z 11 września 1944 r. o Służbie Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁸. Mimo że projekt ten nigdy oficjalnie nie wszedł w życie, to rozwiązania w nim zawarte były brane pod uwagę na zasadzie faktów dokonanych. W Komendzie Głównej MO zgodnie z projektem miało powstać siedem oddziałów: służby śledczej, służby zewnętrznej, ewidencji ludności, oddział organizacyjny, personalny, gospodarczy i polityczny oraz batalion operacyjny i kancelaria. W komendach wojewódzkich odpowiednikami oddziałów KG MO były wydziały, a batalionu operacyjnego – kompania operacyjna. W miastach wydzielonych przewidywano powstanie komend miejskich, których organizacja wewnętrzna była analogiczna do struktury komend wojewódzkich. W komendach powiatowych miał funkcjonować referat śledczy, podoficer personalny, instruktor polityczny i podoficer gospodarczy. Bardziej rozbudowaną strukturę projektowano w komisariatach, gdzie wyróżniono: kancelarię, dyżurnych, referat śledczy, referat ewidencji ruchu ludności i referat adresowy, referat ewidencji przedpoborowych, pluton służbowy, rejonowych, instruktora politycznego, instruktora fachowego, podoficera gospodarczego. Posterunki MO miały mieć organizację podobną do komisariatów i przystosowaną do wymogów służby na danym terenie oraz biuro meldunkowe.

Projektowana struktura organizacyjna MO nawiązywała do wzorów przedwojennych. Nowymi ogniwami, nieznanymi w przeszłości, był pion polityczny oraz omówione już jednostki operacyjne. Sprawa wprowadzenia pionu politycznego do milicji była właściwie przesądzona, gdyż oczekiwali tego decydenci polityczni. Aparat polityczno-wychowawczy zorganizowany na wzór sowiecki w ówczesnym Wojsku Polskim siłą rzeczy próbowano przenieść do Milicji Obywatelskiej. Niemal w tym samym czasie, kiedy powstał projekt dotyczący organizacji i zadań MO, Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy WP przygotował projekt powołania w MO aparatu polityczno-wychowawczego na tych samych zasadach co w wojsku⁴⁹.

Twórca projektu normatywu o powołaniu Służby Bezpieczeństwa RP, identyfikowany jako nadkomisarz Henryk Wencel⁵⁰, mógł w określonym kontekście tylko wymodelować kompetencje tego aparatu. Według projektodawcy Oddział Polityczny w KG MO miał pełnić rolę szkoleniowo-redakcyjną. Spotkało się to z ostrą krytyką autora uwag do projektu, najprawdopodobniej pracownika KC PPR, który zalecał stworzenie pionu politycznego w milicji na wzór funkcjonującego w Wojsku Polskim⁵¹.

⁴⁸ P. Majer, *Niewprowadzone w życie...*, s. 183–197.

⁴⁹ Raport szefa Wydziału Ogólno-organizacyjnego z 13 września 1944 r. w sprawie organizacji pracy polityczno-wychowawczej w organach MO [w:] *Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943–1945, wybór materiałów źródłowych*, t. 6, Warszawa 1963, s. 347–349.

⁵⁰ Projekt nie zawiera danych autora, jednak liczne przesłanki wskazują na przedwojennego policjanta Henryka Wencła (P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 88).

⁵¹ P. Majer, *Niewprowadzone w życie...*, s. 195.

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

Prawnym usankcjonowaniem wprowadzenia do milicji aparatu polityczno-wychowawczego był rozkaz komendanta głównego MO nr 14 z 21 października 1944 r.⁵², uzupełniony statutem oficerów polityczno-wychowawczych MO⁵³. Na mocy tych dwóch aktów we wszystkich jednostkach MO od posterunku gminnego po Komendę Główną utworzono stanowiska zastępców komendantów do spraw polityczno-wychowawczych. W KG MO powołano Zarząd Polityczno-Wychowawczy, a w komendach wojewódzkich – wydziały polityczno-wychowawcze. Natomiast na szczeblu powiatowym nie przewidywano utworzenia ogniw polityczno-wychowawczych⁵⁴.

Komenda Powiatowa MO w Słupsku rozpoczęła działalność 26 kwietnia 1945 r.⁵⁵ Zgodnie z art. 5 dekretu PKWN z 7 października 1944 r. o Milicji Obywatelskiej na czele komendy powiatowej stał komendant powiatowy mianowany przez komendanta głównego MO na wniosek komendanta wojewódzkiego. Pierwszym komendantem powiatowym MO w Słupsku został Jan Kaczorowski, który pełnił obowiązki do 6 września 1945 r.⁵⁶ W myśl dyspozycji zawartych w projektach normatywów z 1944 r. komendant powiatowy był odpowiedzialny za bezpieczeństwo i porządek publiczny w powiecie, całokształt służby milicyjnej, uzbrojenie i wyszkolenie milicjantów⁵⁷.

Szczegółowe zadania komendanta zostały określone w rozkazie nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 r. w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie⁵⁸. Rozkaz czynił komendanta powiatowego odpowiedzialnym za całokształt służby i pracy organów MO oraz bezpieczeństwo i porządek publiczny na terenie powiatu, wykonywanie rozkazów i zarządzeń komendanta głównego i wojewódzkiego MO, współpracę z właściwymi terytorialnymi władzami, utrzymanie w stałej gotowości bojowej plutonu operacyjnego i jednostek wykonawczych, dokładne rozpracowanie terenu, zorganizowanie obronności jednostek wykonawczych, czynne zwalczanie przestępczości i bandytyzmu,

---

⁵² AAN, KC PPR, 295/VII/171, Rozkaz nr 14 komendanta głównego MO powołujący aparat polityczno-wychowawczy w Milicji Obywatelskiej, 21 X 1944 r., k. 258.

⁵³ AIPN, MBP, 1576/6, Rozkaz nr 7 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego zatwierdzający i wprowadzający do użytku służbowego statut oficerów polityczno-wychowawczych MO, 28 XII 1944 r., k. 22; AAN, KC PPR, 295/VII/171, Statut oficerów polityczno-wychowawczych Milicji Obywatelskiej, k. 50–55.

⁵⁴ Zenon Jakubowski podał, że zgodnie z rozkazem nr 14 w komendach powiatowych powstały referaty polityczno-wychowawcze (*idem, Milicja Obywatelska...*, s. 188). Otóż rozkaz ten nie przewidywał powstania takich ogniw. W Słupsku w 1945 r. na pewno taki referat nie powstał. Być może w innych powiatowych jednostkach MO decyzją lokalnych władz milicyjnych takie referaty powołano. Referaty polityczno-wychowawcze wprowadzono dopiero rozkazem organizacyjnym nr 022/org. z 19 kwietnia 1947 r. ministra bezpieczeństwa publicznego (P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 136).

⁵⁵ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO na Obwód Słupsk za okres od 26 IV do 25 VII 1945 r., 25 VII 1945 r., k. 1.

⁵⁶ AIPN Gd, 257/709, Akta osobowe Jana Kaczorowskiego.

⁵⁷ P. Majer, *Niewprowadzone w życie...*, s. 191.

⁵⁸ Rozkaz nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 r. w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie [w:] P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 325–331.

kontrolowanie jednostek wykonawczych, organizację komendy powiatowej i właściwe funkcjonowanie poszczególnych referatów komendy, terminową i zgodną ze stanem faktycznym sprawozdawczość, wysuwanie wniosków dla załatwienia spraw, których uregulowanie nie należało do jego kompetencji.

Jak wspomiano, komendant powiatowy miał do pomocy zastępcę ds. polityczno-wychowawczych. „Politrukiem” milicyjnym mógł być mianowany funkcjonariusz bezwzględnie oddany sprawie demokracji ludowej, a jednocześnie uczciwy, zdyscyplinowany, mający autorytet wśród milicjantów i potrafiący z nimi obcować⁵⁹. Mianowanie na to stanowisko wymagało zatwierdzenia przez KG MO. Zadania komendanta sprowadzały się do wychowywania funkcjonariuszy MO w duchu patriotyzmu, miłości do ziemi ojczystej i swojego narodu, nienawiści do Niemiec, przyjaźni do sojuszników Polski, szczególnie do Związku Sowieckiego, wpajania milicjantom zasad demokracji, dyscypliny i praworządności, uodparniania na wpływy przeciwników politycznych. Miał również służyć pomocą komendantowi przy wykonywaniu zadań operacyjnych i gospodarczych na rzecz jednostki MO. Bezpośrednim przełożonym zastępcy ds. polityczno-wychowawczych w powiecie był komendant powiatowy, a po linii politycznej – zastępca ds. polityczno-wychowawczych komendanta wojewódzkiego MO. Zastępcy mogli z pominięciem drogi służbowej zwracać się do swoich przełożonych w jednostkach wyższego szczebla⁶⁰.

Z raportów zastępców komendantów powiatowych MO ds. polityczno-wychowawczych w Słupsku wynika, że interesowali się oni całokształtem pracy jednostki, przede wszystkim tworzyli i rozbudowywali komórkę PPR, organizowali szkolenia polityczne i zawodowe, dbali o podnoszenie poziomu wykształcenia milicjantów, organizowali uroczystości państwowe i milicyjne, jak również zajmowali się sprawami osobistymi milicjantów, ich warunkami bytowymi i rodzinnymi. Podstawowym celem komendantów powiatowych MO ds. polityczno-wychowawczych była jednak indoktrynacja polityczna milicjantów i dbanie o „czystość” kadr oraz wypełnianie dyrektyw partii⁶¹.

---

⁵⁹ AAN, KC PPR, 295/VII/171, Rozkaz nr 14 komendanta głównego MO powołujący aparat polityczno-wychowawczy w Milicji Obywatelskiej, 21 X 1944 r., k. 258.

⁶⁰ Zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych w Słupsku w sprawozdaniach dla politycznych zwierzchników wielokrotnie krytykowali działania swoich przełożonych, tj. komendantów powiatowych, czy wręcz donosili na nich, sugerując zmianę na tym stanowisku. W sprawozdaniu z 7 V 1946 r. możemy przeczytać: „Z okazji zmiany komendanta powiatowego, co wcześniej sugerowałem, doszedłem do wniosku, że współpraca z nowym komendantem jest taka, jaka być powinna” (AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za okres od 24 III do 30 IV 1946 r., 7 V 1946 r., k. 15).

⁶¹ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdania miesięczne Komendy Powiatowej MO w Słupsku za okres od 26 IV 1945 do 31 V 1946 r., k. 2, 29; AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdania zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych w Słupsku z lat 1946–1949, k. 1, 17, 43, 50, 54.

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

W Słupsku jako pierwszy stanowisko zastępcy komendanta powiatowego ds. polityczno-wychowawczych objął Stanisław Szczurek⁶². W latach 1945–1947 dochodziło do bardzo częstych zmian komendantów powiatowych i ich zastępców. 7 września 1945 r. odwołany został ze stanowiska komendanta powiatowego Jan Kaczorowski, któremu powierzono obowiązki kierownika Komisariatu Miejskiego MO w Słupsku. Nowym komendantem powiatowym został Albin Przychodni, który pełnił tę funkcję faktycznie do listopada 1945 r.⁶³ Po nim obowiązki komendanta powiatowego MO w Słupsku objął Edward Zygmuntowicz i wytrwał na tym stanowisku do 29 kwietnia 1946 r.⁶⁴ Kolejnym komendantem został Kazimierz Bilski, który funkcję tę sprawował do 30 stycznia 1947 r.⁶⁵ 20 lutego 1947 r. urząd komendanta powiatowego MO objął Piotr Wyka, pozostając na tym stanowisku do 31 lipca 1950 r.⁶⁶

Ogniwa Komendy Powiatowej MO w Słupsku zostały zorganizowane według wzoru wynikającego z projektów KG MO. Piony merytoryczne tworzył Referat Służby Zewnętrznej (dzisiejsza służba prewencyjna) i Referat Służby Śledczej, natomiast pionowy wspomagający – Referat Personalny i Referat Gospodarczy. Strukturę Komendy Powiatowej MO w Słupsku zaraz po powstaniu prezentuje schemat 8.

---

⁶² AIPN Gd, 05/54/50, Raport sytuacyjny zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych, 19 X 1945 r., k. 2.

⁶³ AIPN, 707/635, Akta osobowe Albina Przychodniego. Z akt osobowych wynika, że Albin Przychodni został mianowany komendantem powiatowym MO w Słupsku 25 VII 1945 r. na podstawie rozkazu personalnego nr 30 komendanta głównego MO z 3 VIII 1945 r. Albin Przychodni wykorzystał swoją przedwojenną znajomość z Edwardem Osóbką-Morawskim i nominację otrzymał z jego rekomendacji. W objęciu przezeń funkcji przeszkadzał formalnie mianowany na to stanowisko Jan Kaczorowski. Początkowo sugerowano przeniesienie Kaczorowskiego na stanowisko zastępcy. Sprawę najprawdopodobniej rozwiązało utworzenie Komisariatu Miejskiego w Słupsku i objęcie kierownictwa nad nim przez Kaczorowskiego. Równie skomplikowana sytuacja nastąpiła w związku z odwołaniem Przychodniego z funkcji komendanta powiatowego MO w Słupsku. W aktach osobowych widnieje kilkakrotnie powtórzona data 3 XII 1945 r. jako dzień przeniesienia milicjanta do KW MO w Olsztynie. Z nieznanых powodów funkcjonariusz udał się do Olsztyna najprawdopodobniej 25 X 1945 r., jednak do 17 XI 1945 r. tam nie dotarł. W tym dniu wszczęto za komendantem pościg jako za dezertorem z szeregów MO. Data rzekomej dezercji także jest niepewna, gdyż Albin Przychodni jako komendant powiatowy MO w Słupsku podpisał raport sytuacyjny z 29 X 1945 r. Pewne jest, że nie było go na tym stanowisku w listopadzie 1945 r. (AIPN Gd, 05/54/51, Meldunki dzienne z lat 1945–1946 KP MO w Słupsku, k. 8).

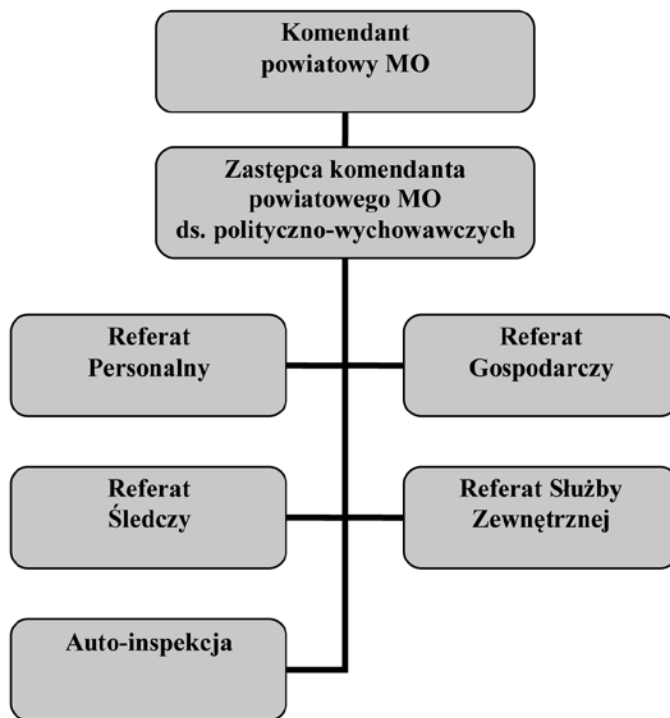
⁶⁴ AIPN Gd, 250/1908, Akta osobowe Edwarda Zygmuntowicza. W aktach podano datę objęcia przezeń stanowiska komendanta powiatowego 8 X 1945 r. Wydaje się to niemożliwe w świetle przedstawionej argumentacji w powyższym przypisie.

⁶⁵ AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za okres od 24 I do 22 II 1947 r., 22 II 1947 r., b.p.

⁶⁶ AIPN, 707/534, t. 1–6, Akta osobowe Piotra Wyki; AIPN Sz, 078/3884, Sprawa o odszkodowanie nr 226 – Piotr Wyka, b.p.

Schemat 8

Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Słupsku na 25 lipca 1945 r.

Źródło: AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdania miesięczne Komendy Powiatowej MO w Słupsku za okres od 26 IV 1945 do 31 V 1946 r., k. 1.

Referaty KP MO w Słupsku pełniły nadzór i koordynowały pracę jednostek wykonawczych w mieście i powiecie. Zadania i obowiązki referatu służby zewnętrznej zawierała wspomniana tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej z 19 kwietnia 1945 r. oraz rozkaz nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 r. w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie. W myśl tych dwóch aktów prawnych Referat Służby Zewnętrznej był odpowiedzialny za służbę prewencyjną komisariatów, posterunków, plutonu operacyjnego i punktów kontrolnych. Praca referentów tego referatu skupiała się na kontroli i przedstawianiu komendantowi optymalnych rozwiązań w służbie zewnętrznej⁶⁷.

⁶⁷ AIPN, KG MO, 0342/7, t. 1, Rozkaz nr 88 komendanta głównego MO wprowadzający tymczasową instrukcję służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, 19 IV 1945 r., k. 10–11; Rozkaz nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 r. w sprawie ustalenia zasad

W pionie służby zewnętrznej wyróżniono również komórki ruchu drogowego, najczęściej nazywane auto-inspekcją. O utworzeniu takich komórek traktowała bardzo ogólnie tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego, w której stwierdzono, że przy tworzeniu takiej jednostki należy mieć na względzie przepisy miejscowych władz administracyjnych oraz zwracać uwagę na odpowiedni dobór ludzi i przeszkolenie w zakresie ruchu drogowego⁶⁸. W tym czasie zadania związane z ruchem drogowym w powiecie pełniły punkty kontrolne. Inne służby zajmowały się ruchem drogowym w zależności od wykonywanych zadań doraźnych.

Rozkaz nr 130 z 29 sierpnia 1945 r. komendanta głównego MO w sprawie zapobiegania kradzieżom samochodowym i ścigania złodziei samochodowych polecił zorganizować w terenie tzw. patrole lotne⁶⁹. W Słupsku patrole te wykonywali najczęściej referenci Służby Śledczej KP MO i wywiadowcy Brygady Śledczej Komisariatu Miejskiego⁷⁰. Wśród zadań patroli lotnych wymieniano ponadto ustawianie znaków drogowych oraz dopilnowanie przejezdności dróg i usuwanie zasp śnieżnych⁷¹. Na mocy rozkazu organizacyjnego nr 022 z 19 kwietnia 1947 r. zniesiono ogniwa ruchu drogowego w większości powiatów. Ich odrodzenie nastąpiło w 1955 r. w postaci plutonów kontroli ruchu drogowego.

Nieco inaczej przedstawiały się zadania milicjantów Referatu Śledczego KP MO. Oprócz funkcji kontrolnych i nadzorczych pracownicy tego referatu prowadzili trudniejsze sprawy w myśl tymczasowej instrukcji ogniw śledczych w Milicji Obywatelskiej z 17 września 1946 r.⁷²

Znaczne zmiany w strukturze poziomej i pionowej Milicji Obywatelskiej zostały wprowadzone rozkazem organizacyjnym nr 022 ministra bezpieczeństwa publicznego z 19 kwietnia 1947 r. Rozkaz wprowadził trzystopniową kategoryzację komend powiatowych. Określona kategoria komendy wiązała się z przyznaniem danej jednostce liczby etatów. KP MO w Słupsku została uznana za jednostkę powiatową II kategorii z 27 etatami⁷³.

Zgodnie z rozkazem zmieniono strukturę wewnętrzną komendy. Już wcześniej, bo w 1946 r., w związku z utworzeniem Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej

---

odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie [w:] P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 329.

⁶⁸ AIPN, KG MO, 0342/7, t. 1, Tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, b.d., k. 11.

⁶⁹ E. Koziński, *Osiągnięcia służby ruchu drogowego w 40-leciu Polski Ludowej* [w:] *Czterdziestolecie Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa*, Warszawa 1984, s. 278.

⁷⁰ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie komendanta powiatowego MO w Słupsku za styczeń 1946 r., b.d., k. 25.

⁷¹ *Ibidem*, k. 27.

⁷² AIPN, KG MO, 01474/9, Tymczasowa instrukcja ogniw śledczych w Milicji Obywatelskiej (wyciąg), 17 IX 1946 r., k. 66.

⁷³ AIPN Sz, 008/350, t. 2, Sprawozdanie komendanta wojewódzkiego MO w Szczecinie za październik 1948 r., b.d., b.p.

stworzono stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO ds. ORMÓ⁷⁴, który odpowiadał za całokształt spraw związanych z tą organizacją w powiecie. Wzmocniony został aparat polityczno-wychowawczy. Komendom powiatowym posiadającym powyżej 15 posterunków gminnych przyznano cztery etaty oficerskie w tym aparacie.

Takie kryteria spełniała KP MO w Słupsku. Już w 1946 r. w komendzie pracowało trzech instruktorów politycznych pod kierownictwem zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych. Każdy z instruktorów miał wyznaczony rejon działania w powiecie. Instruktorzy prowadzili agitację polityczną nie tylko w środowisku milicjantów, lecz także wśród ludności cywilnej⁷⁵.

W komendach powiatowych utworzono też referaty specjalne. Aparat specjalny formowano na mocy rozkazu organizacyjnego nr 20 z 10 sierpnia 1946 r. Komórki specjalne powstały na bazie istniejących wcześniej oddziałów kontrwywiadu Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Milicji Obywatelskiej usytuowanych w WUBP i PUBP. Oddziały i późniejszy aparat specjalny zajmowały się kontrwywiadowczą ochroną funkcjonariuszy MO oraz tropieniem wrogich elementów pracujących w tej formacji⁷⁶. Funkcjonariusze wydziałów i referatów specjalnych prowadzili pracę operacyjną i śledczą wśród milicjantów danej jednostki. Ze zrozumiałych względów pracownicy tych referatów nie cieszyli się dobrą opinią funkcjonariuszy, a także kierownictwa jednostek⁷⁷.

W 1947 r. w KP MO w Słupsku powstała drużyna wartownicza⁷⁸. Powołanie drużyny wartowniczej było rozwiązaniem, które miało raczej charakter lokalny. Ze sprawozdań słupskich komendantów MO wynika, że początkowo do tego rodzaju służby wyznaczano milicjantów z plutonu operacyjnego. Najprawdopodobniej dla optymalnego dysponowania służbą stworzono taką formację, która wykonywała tylko zadania wartownicze⁷⁹. Zmiany w organizacji KP MO w Słupsku wprowadzone rozkazem nr 022 przedstawia schemat 9.

---

⁷⁴ AIPN, MBP, 33, Zarządzenie nr 2 ministra bezpieczeństwa publicznego o utworzeniu Ochotniczych Oddziałów Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO), 22 II 1946 r., k. 6–7. Opublikowane w: *Protokoły posiedzeń Sekretariatu...*, s. 194–195.

⁷⁵ Szczególnie nasilenie tego rodzaju działalności nastąpiło przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego. W tym okresie instruktorzy odbyli wiele spotkań z ludnością w gminach wiejskich (AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdania zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych, 26 XI 1946 r., k. 50–51).

⁷⁶ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 124, 140.

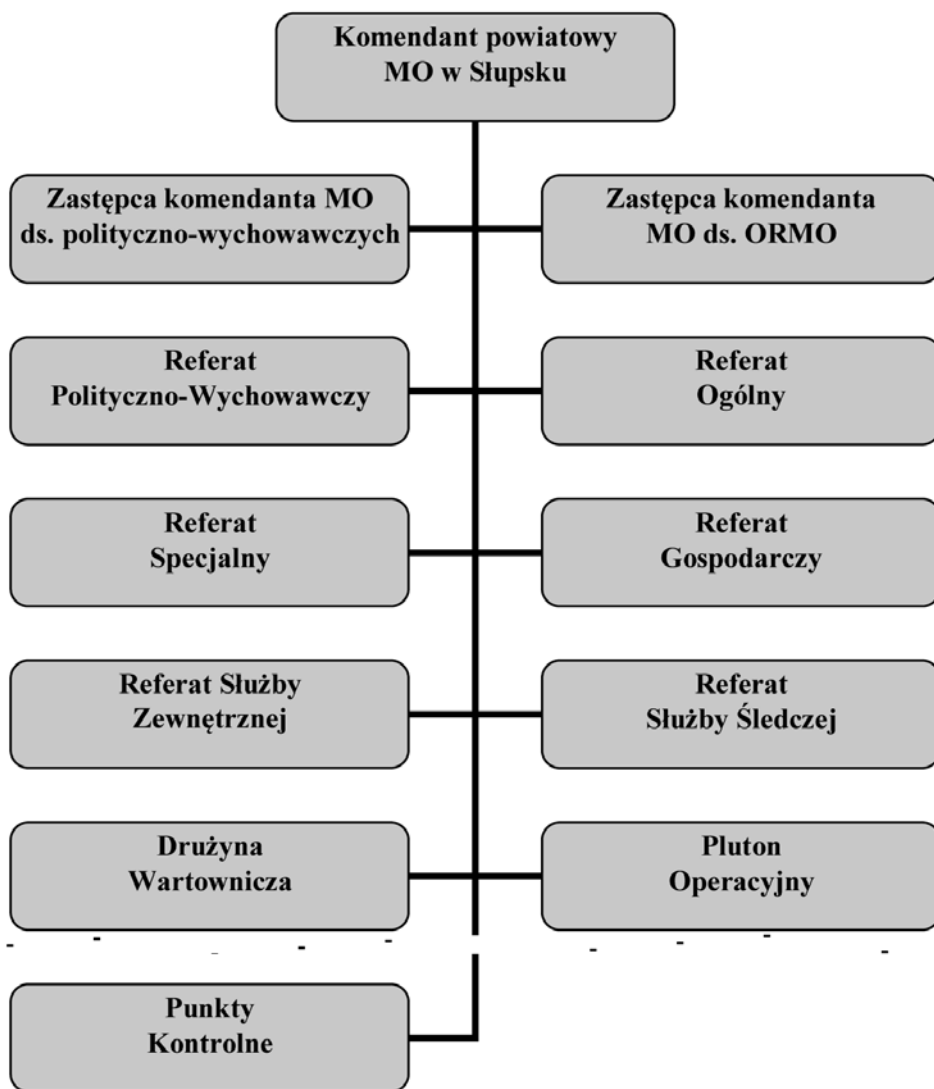
⁷⁷ Zastępca komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych uskarżał się na pracę referatu: „Wzrost przestępczości w szeregach MO nastąpił pośrednio wskutek wadliwej pracy prowadzonej przez Referat Specjalny, który nawerbował większą ilość informatorów w szeregach MO na podstawie materiałów kompromitujących i dlatego też milicjanci w ten sposób zwerbowani, chcąc uniknąć własnych kar, podstawiają nogi swoim współpracownikom” (AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za październik 1947 r., 2 XI 1947 r., b.p.).

⁷⁸ Pierwsza wzmianka o drużynie wartowniczej pochodzi z kwietnia 1947 r. (AIPN, KW MO Koszalin, 17/584: Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO, 26 IV 1947 r., b.p.).

⁷⁹ Nie można wykluczyć, że w niektórych komendach powiatowych powstały takie drużyny. Rozkaz organizacyjny nr 022 nie wymienia takich komórek dla wszystkich jednostek tego typu w kraju.

Schemat 9

Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Słupsku na 31 grudnia 1947 r.

Źródło: AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdania zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych w Słupsku z lat 1946–1949.

Zmiany organizacji wewnętrznej Komendy Powiatowej MO w Słupsku po zespoleniu z aparatem bezpieczeństwa w latach 1949–1954

Zespolenie Milicji Obywatelskiej z aparatem bezpieczeństwa publicznego zgodnie z rozkazem nr 13 ministra bezpieczeństwa publicznego z 18 marca 1949 r. wprowadziło istotne zmiany w strukturze poziomej milicji każdego szczebla. Na poziomie powiatu szef PUBP stawał się przełożonym komendanta powiatowego MO. W jednostkach powiatowych strukturę wewnętrzną podzielono na referaty odpowiadające wydziałom w komendach wojewódzkich, wydziały komend wojewódzkich odpowiadały zaś oddziałom KG MO⁸⁰.

Komendy powiatowe mogły łączyć w jednym referacie kompetencje dwóch lub więcej wydziałów komend wojewódzkich. W związku z tym organizacja wewnętrzna komend powiatowych nie pozostawała jednolita na obszarze całego kraju. Wydaje się, że w związku z zespoleniem milicji z aparatem bezpieczeństwa nastąpiła również zmiana komendanta powiatowego MO w Słupsku. W latach 1950–1954 stanowisko to zajmował Edmund Kapczyński – człowiek o zupełnie innej biografii aniżeli jego poprzednicy⁸¹.

Jeszcze przed zespoleniem milicji z aparatem bezpieczeństwa w komendach powiatowych MO powstały referaty ds. cudzoziemców. Ogniwa ds. cudzoziemców utworzono na mocy zarządzenia ministra bezpieczeństwa publicznego z 10 lipca 1947 r. W myśl zarządzenia MBP przejęło sprawy cudzoziemców z administracji ogólnej, powierzając ich prowadzenie milicji⁸². 1 października 1947 r. na podstawie zarządzenia w KG MO i komendach wojewódzkich MO utworzono komórki ds. cudzoziemców, a następnie powstawały one sukcesywnie w komendach powiatowych i miejskich MO⁸³. Referaty ds. cudzoziemców w komendach powiatowych MO zajmowały się rejestracją cudzoziemców i wydawaniem zaświadczeń potwierdzających dokonanie tego obowiązku przez zainteresowanego. Do kompetencji wydziałów ds. cudzoziemców w komendach wojewódzkich MO należało przedłużanie wiz pobytowych i zmiana zezwolenia z pobytu czasowego na pobyt stały⁸⁴.

Rozkaz o zespoleniu MO z aparatem bezpieczeństwa przyniósł, co się może wydawać dziwne, likwidację aparatu polityczno-wychowawczego. Trudno określić jednoznacznie przyczyny tego działania. Piotr Majer w swojej bogato udokumentowanej pracy o Milicji Obywatelskiej wyraził pogląd, że aparat polityczno-wychowawczy stał

⁸⁰ Rozkaz nr 13 ministra bezpieczeństwa publicznego z 18 marca 1949 r. [w:] P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 216–219.

⁸¹ AIPN, 710/377, Akta osobowe Edmunda Kapczyńskiego. Zob. biogram komendanta.

⁸² MP 1947, nr 154, poz. 911.

⁸³ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 125.

⁸⁴ MP 1947, nr 154, poz. 911.

się zbędny, gdyż milicja została poddana ideologicznej kontroli przez urzędy bezpieczeństwa publicznego i komórki partyjne istniejące w każdej jednostce milicyjnej⁸⁵. Ponadto kandydaci na stanowiska kierownicze w milicji zgodnie z okólnikiem nr 213 komendanta głównego MO z 19 marca 1949 r. musieli uzyskać pozytywną opinię właściwych komitetów wojewódzkich PZPR⁸⁶. Pogląd ten wydaje się słuszny chociażby ze względu na wzrost upartyjnienia jednostek milicyjnych w Słupsku. W lutym 1946 r. na 362 funkcjonariuszy MO słupskiej milicji do PPR należało 16⁸⁷. W marcu 1948 r. na 187 milicjantów do PPR należało już 145 funkcjonariuszy⁸⁸. Po powstaniu PZPR dokonano weryfikacji członków partii i liczba ich zmalała, ale nadal był to wysoki odsetek. W lipcu 1949 r. na 32 funkcjonariuszy w KP MO 21 milicjantów należało do partii⁸⁹.

W miejsce zlikwidowanego aparatu polityczno-wychowawczego powołano aparat szkoleniowo-polityczny na szczeblu KG MO i komend wojewódzkich. Zastępców komendantów ds. polityczno-wychowawczych zastąpiono po prostu zastępcami komendantów. Rozwiązano także komórki gospodarcze i jednostki operacyjne. Sprawy zaopatrzenia milicji przekazano urzędowi bezpieczeństwa publicznego. Natomiast jednostki operacyjne zlikwidowano, gdyż spełniły już swoje zadania: podziemie niepodległościowe zostało rozbite i utrzymywanie tak dużych sił milicyjnych przy komendach stało się zbędne. Plutony operacyjne komend powiatowych MO przekształcono w drużyny konwojowo-operacyjne⁹⁰.

Kolejne zmiany w strukturze poziomej milicji przyniosły lata 1950–1952. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 3 czerwca 1950 r. sprawy dowodów osobistych i paszportów wyłączono z kompetencji ministra administracji publicznej i powierzono je ministrowi bezpieczeństwa publicznego⁹¹. Minister z kolei sprawy te powierzył Milicji Obywatelskiej, tworząc w jednostkach każdego szczebla ogniwa paszportowe, przemianowane następnie na ogniwa dowodów osobistych⁹². Prezydium Rady Ministrów uchwałą nr 479 z 18 lipca 1951 r. rozszerzyło zakres kompetencji ministra bezpieczeństwa publicznego o ewidencję i kontrolę ruchu ludności, z wyłączeniem spraw

⁸⁵ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 249 i n.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 248–249. Adnotacja o pozytywnej opinii wydanej przez KW PZPR w Szczecinie znajduje się w aktach osobowych komendanta powiatowego MO w Słupsku Edmunda Kapczyńskiego (AIPN, 710/377, Akta osobowe Edmunda Kapczyńskiego).

⁸⁷ AIPN Gd, 05/54/50, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za okres od 4 I do 8 II 1946 r., 8 II 1946 r., k. 29.

⁸⁸ AIPN, KW MO Koszalin, 17/584, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych za marzec 1948 r., 1 IV 1948 r., b.p.

⁸⁹ Archiwum Państwowe w Koszalinie (AP Koszalin), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Koszalinie (KW PZPR), 739/1, Protokół zebrania Podstawowej Organizacji Partyjnej przy KP MO, 30 IV 1949 r., b.p.

⁹⁰ W KP MO w Słupsku drużyna konwojowo-operacyjna przejęła również zadania drużyny wartowniczej.

⁹¹ DzU RP 1950, nr 26, poz. 233.

⁹² AIPN, MBP, 2694, Rozkaz organizacyjny nr 15/50/M komendanta głównego MO dotyczący przekształcenia biur paszportowych na biura dowodów osobistych, 11 XI 1950 r., k. 52.

prowadzonych przez urzędy stanu cywilnego. Zarządzeniem nr 64/51 z 10 sierpnia 1951 r. w sprawie przejmowania spraw ewidencji ludności komendant główny MO polecił utworzyć w KG MO, komendach wojewódzkich i powiatowych MO komórki ewidencji ludności i dowodów osobistych⁹³.

Zasadnicze zmiany w strukturze wewnętrznej milicji zostały wprowadzone rozkazem organizacyjnym nr 4/50/M komendanta głównego MO z 26 maja 1950 r., wydanym na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 031 ministra bezpieczeństwa publicznego. W myśl rozkazu w KG MO utworzono nowe ogniwa wewnętrzne nadal nazywane oddziałami i nadano im numerację rzymską: Oddział I – ogólnoorganizacyjny, Oddział II – służby zewnętrznej, Oddział III – służby kryminalnej, Oddział IV – szkoleniowo-polityczny, Oddział V – personalny, Oddział VI – specjalny. Ponadto wyróżniono: dowództwo, Biuro Rejestracji Cudzoziemców, Inspektorat i głównego inspektora ORM⁹⁴.

Niespełna dwa lata później przeprowadzono kolejną reorganizację wewnętrzną w milicji na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 030 ministra bezpieczeństwa publicznego z 21 kwietnia 1952 r. W KG MO ustalono następującą strukturę: Oddział I – szkoleniowo-polityczny, Oddział II – służby zewnętrznej, Oddział III – służby kryminalnej, Oddział IV – do walki z przestępstwami gospodarczymi, Oddział V – kadr, Oddział VI – specjalny. Na szczeblu wojewódzkim odpowiednikami oddziałów KG MO były wydziały, a na szczeblu powiatowym – referaty, które mogły łączyć w jednym referacie sprawy podległe wydziałom⁹⁵.

Utworzenie nowego pionu operacyjno-śledczego do walki z przestępstwami gospodarczymi wiązało się z przemianami ustrojowymi w Polsce Ludowej. Ochrona mienia społecznego, w czasach – jak to określali komuniści – zaostrej się walki klasowej, stała się dla milicji priorytetem. Ochrona mienia prywatnego zeszła na dalszy plan. Towarzyszyły temu zmiany prawa karnego i procesowego, broniące nowego ustroju gospodarczego⁹⁶. Zreformowano również dotychczasowy pion służby kryminalnej. Wydzielono ogniwa operacyjne i śledcze.

1 października 1952 r. komendant główny MO wydał zarządzenie nr 77/52 dotyczące zmiany struktury organizacyjnej MO⁹⁷. Nakazywał w komendach powiatowych m.in. III typu wydzielić z referatu III służby kryminalnej brygady śledcze, a tym

⁹³ AIPN, KG MO, 00342/47, Zarządzenie nr 64/51 komendanta głównego MO w sprawie przejmowania spraw ewidencji ludności, 10 VIII 1951 r., k. 166–168.

⁹⁴ AIPN, MBP, 2696, Rozkaz organizacyjny nr 4/50/M komendanta głównego MO wprowadzający nowe etaty dla Milicji Obywatelskiej, 26 V 1950 r., k. 8.

⁹⁵ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 263 i n.

⁹⁶ Zob. G. Jakubowski, *Sądownictwo powszechne w Polsce w latach 1944–1950*, Warszawa 2002; P. Kładoczny, *Prawo jako narzędzie represji w Polsce Ludowej (1944–1956)*, Warszawa 2004; A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2007.

⁹⁷ AIPN, KG MO, 0342/34, Zarządzenie nr 77/52 komendanta głównego MO w związku ze zmianą struktury organizacyjnej MO, 1 X 1952 r., k. 229.

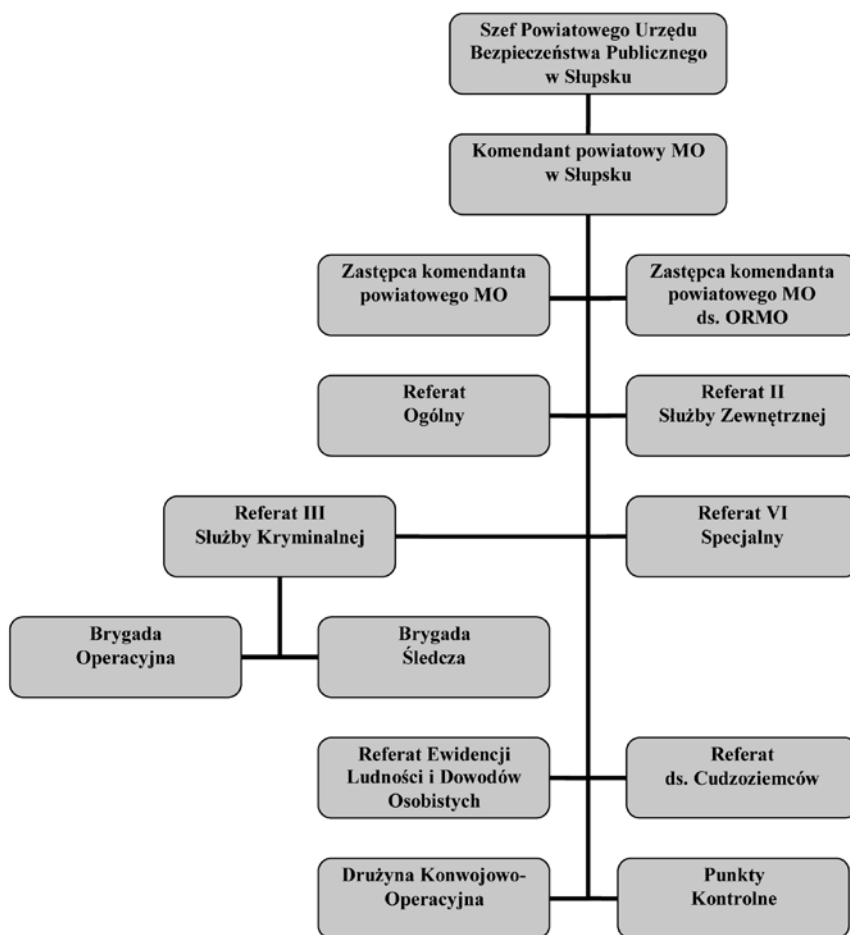
Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

samym również operacyjne. Komenda Powiatowa MO w Słupsku w tym czasie była jednostką III typu i w związku z tym w referacie służby kryminalnej wydzielono brygady śledczą i operacyjną, które także zajmowały się sprawami gospodarczymi.

Rozkaz organizacyjny nr 030 z 21 kwietnia 1952 r. i wydane w związku z nim normatywy prawa wewnętrznego zamknęły okres budowania nowej struktury organizacyjnej Milicji Obywatelskiej podporządkowanej aparatowi bezpieczeństwa publicznego. Komendę Powiatową MO w Słupsku po tych zmianach prezentuje schemat 10.

Schemat 10

Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Słupsku na 31 grudnia 1952 r.

Źródło: AIPN, KW MO Koszalin, 17/645, Sprawozdania komendanta wojewódzkiego MO w Koszalinie z lat 1950–1958, k. 1–63; 17/714–717, Rozkazy personalne z lat 1950–1952.

Rok 1954 przyniósł demontaż najbardziej represyjnych instytucji stalinizmu, m.in. resortu bezpieczeństwa publicznego. 30 czerwca 1954 r. komendant główny MO, działając na podstawie rozkazu 039 ministra bezpieczeństwa publicznego, nakazał z dniem 1 lipca zlikwidować aparat specjalny⁹⁸. W jego miejsce powołano ogniwa ds. funkcjonariuszy, ale tylko na szczeblu KG MO i komend wojewódzkich.

Zadania tych ogniw były podobne do zadań aparatu specjalnego, miały one nadal dbać o czystość kadrową milicji – tropić wśród funkcjonariuszy osoby wrogie politycznie, współpracujące z wrogimi ośrodkami oraz prowadzić sprawy o przestępstwa i wykroczenia dyscyplinarne popełniane przez milicjantów⁹⁹.

W 1954 r. rozpoczęto również odtwarzanie w MO pionu techniki kryminalistycznej i kwatermistrzowskiej przejętego uprzednio przez aparat bezpieczeństwa po zespoleniu go z milicją, a w październiku 1955 r. powołano nowy pion w milicji – ruchu drogowego¹⁰⁰.

20 lipca 1954 r. uchwalono dekrety o służbie w organach bezpieczeństwa publicznego, o Milicji Obywatelskiej i o Służbie Więziennej. Milicja Obywatelska otrzymała w miarę kompletny akt prawny od wydania dekretu PKWN z 7 października 1944 r. 7 grudnia 1954 r. Rada Państwa przyjęła dekret o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego, na mocy którego utworzono dwa odrębne organy zajmujące się sprawami porządku i bezpieczeństwa wewnętrznego – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego¹⁰¹. Milicja Obywatelska została podporządkowana ministrowi spraw wewnętrznych. Po dziesięciu latach związków organizacyjnych z resortem bezpieczeństwa, w tym pięciu latach ścisłego podporządkowania, milicja formalnie stała się organizacją samodzielną. Wiązało się to z określeniem nowej struktury organizacyjnej milicji, co nastąpiło w 1955 r.

---

⁹⁸ AIPN, MBP, 2695, Rozkaz organizacyjny nr 015/M komendanta głównego MO, 30 VI 1954 r., b.p.

⁹⁹ AIPN, KG MO, 0342/48, Instrukcja nr 5/54 komendanta głównego MO o organizacji i zakresie działania ogniw ds. funkcjonariuszy MO, 31 V 1954 r., k. 6–19.

¹⁰⁰ AIPN, MBP, 2695, Rozkaz organizacyjny nr 016/M komendanta głównego MO, 30 VI 1954 r., b.p.; P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 385 i n.

¹⁰¹ DzU PRL 1954, nr 54, poz. 269.

ANEKS

Komendanci powiatowi MO w Słupsku w latach 1945–1954

Lp.	Imię i nazwisko	Czas pełnienia funkcji
1	Jan Kaczorowski	4 kwietnia 1945 r. – 7 września 1945 r.
2	Albin Przychodni	25 lipca 1945 r. – 3 grudnia 1945 r.
3	Edward Zygmuntowicz	8 października 1945 r. – 29 kwietnia 1946 r.
4	Kazimierz Bilski	30 kwietnia 1946 r. – 30 stycznia 1947 r.
5	Piotr Wyka	20 lutego 1947 r. – 14 lipca 1950 r.
6	Edmund Kapczyński	1 sierpnia 1950 r. – 30 kwietnia 1954 r.

Zastępcy komendantów powiatowych MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych

Lp.	Imię i nazwisko	Czas urzędowania
1	Stanisław Szczurek	26 kwietnia 1945 r. – 5 listopada 1945 r.
2	Leopold Kuźnicki	6 listopada 1945 r. – marzec 1946 r.
3	Kazimierz Budzanowski	marzec 1946 r. – 14 maja 1946 r.
4	Alfons Grędzicki	15 maja 1946 r. – 31 maja 1947 r.
5	Kazimierz Ściepko	1 czerwca 1947 r. – 30 czerwca 1949 r.

Biogramy komendantów powiatowych MO w Słupsku w latach 1945–1954

Jan Kaczorowski, s. Wojciecha i Franciszki, ur. 28 grudnia 1913 r. w Ćmielowie w pow. opatowskim (dzisiejsze województwo świętokrzyskie), pochodzenie chłopskie, wykształcenie podstawowe, zawód maszynista parowy, wyznania rzymskokatolickiego, bezpartyjny, żonaty, czworo dzieci.

W latach 1920–1927 uczęszczał do szkoły powszechnej w Ćmielowie. Do 16. roku życia pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Od 1930 r. przez trzy lata pracował w składzie aptecznym w Ostrowcu Świętokrzyskim. W 1934 r. został powołany do służby wojskowej, którą odbywał w 38. pułku piechoty Strzelców Lwowskich w Przemysłu. W trakcie służby wojskowej awansowany na stopień kaprała. Po ukończeniu zasadniczej służby wojskowej pozostał w służbie nadterminowej i został skierowany na kurs podoficerów zawodowych w Jarosławiu. W 1938 r. awansowany na stopień plutonowego i następnie sierżanta. Brał udział w kampanii wrześniowej, dowodząc plutonem w stopniu starszego sierżanta. Wzięty do niewoli przez Rosjan i zwolniony prawdopodobnie jeszcze w 1939 r. lub w 1940 r., powrócił w rodzinne strony i ukończył kurs maszynisty. W latach 1940–1942 pracował jako maszynista w Starachowicach. Najprawdopodobniej od 1942 r. związał się z Batalionami Chłopskimi.

Dowodził, pod ps. „Ryś”, najpierw plutonem, a później kompanią na terenie powiatu opatowskiego w dystrykcie radomskim.

7 kwietnia 1945 r. wstąpił do Milicji Obywatelskiej i został skierowany do Batalionu Zapasowego MO w Ostrowcu Świętokrzyskim. Z grupą operacyjną tego batalionu przybył na Ziemię Odzyskane i 26 kwietnia 1945 r. objął stanowisko komendanta powiatowego MO w Słupsku, będąc pierwszym organizatorem Komendy Powiatowej MO w Słupsku. 8 września 1945 r. został przeniesiony na stanowisko kierownika Komisariatu Miejskiego MO w Słupsku, który musiał także organizować od podstaw. W październiku 1945 r. został zawieszony w czynnościach służbowych przez komendanta powiatowego MO Albina Przychodniego. Bezpośrednią przyczyną zawieszenia w czynnościach było zastrzelenie żołnierza Armii Czerwonej przez milicjanta komisariatu, będącego pod wpływem alkoholu, podczas sprzeczki w restauracji. Na zwolnienie ze służby Kaczorowskiego naciskały władze sowieckie i partyjne w Słupsku. Był to raczej pretekst do pozbycia się go, gdyż od początku nie tolerował przestępczych zachowań żołnierzy sowieckich w Słupsku i powiecie. Znane były jego bardzo dobre relacje z komendantem Centrum Wyszkożenia MO w Słupsku płk. Janem Płotnickim, przedwojennym oficerem policji. Zawieszenie wobec Kaczorowskiego zostało cofnięte, a nawet został on w 1946 r. awansowany na stopień porucznika. Jednak w niedługim czasie został zwolniony ze służby prawdopodobnie w związku z weryfikacją (czystką) w MO w 1946 r., która objęła byłych żołnierzy Batalionów Chłopskich. W 1973 r. Kaczorowski prowadził korespondencję z Wydziałem Kadr KW MO w Koszalinie odnośnie do swojego zwolnienia ze służby, twierdząc, że zwolnił się na własną prośbę. Najprawdopodobniej po tej interwencji w karcie ewidencyjnej funkcjonariusza dopisano przyczynę zwolnienia – na własną prośbę – i wstawiono dokładną datę: 1 czerwca 1946 r.

Źródło: AIPN Gd, 257/709, Akta osobowe Jana Kaczorowskiego.

Albin Przychodni, s. Józefa i Bronisławy, ur. 28 października 1911 r. w Czerwonym Moście w powiecie końskim (dzisiejsze województwo świętokrzyskie), pochodzenie robotnicze, wykształcenie gimnazjalne, zawód malarz, wyznania rzymskokatolickiego, członek PPS, żonaty dwoje dzieci.

W 1928 r. ukończył szkołę powszechną. W 1931 r. został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej w 10. Pułku Artylerii w Łodzi. W czasie służby ukończył szkołę podoficerską i został awansowany do stopnia kaprała. Po służbie przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował do 1939 r. w charakterze malarza. W 1933 r. wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej i jednocześnie został członkiem Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Podczas działalności w PPS poznał Edwarda Osóbkę-Morawskiego. W 1939 r. nie został zmobilizowany. Wstąpił do Ochotniczych Batalionów Robotniczych i brał udział w obronie Warszawy. W czasie okupacji powrócił w rodzinne

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

strony. W 1940 r. zaprzysiężony przez Związek Walki Zbrojnej i mianowany dowódcą oddziału dywersyjnego w stopniu podporucznika pod ps. „Ziemowit”. W 1941 r. mianowany porucznikiem. W tym czasie pracował na kolei w Końskich, tam nawiązał stosunki z Robotniczą Partią Polskich Socjalistów – jak podał, było to w 1942 r., co jest niemożliwe, gdyż partia ta powstała w 1943 r. Następnie zerwał z Armią Krajową i przeszedł do Gwardii Ludowej. W 1944 r. aresztowany przez gestapo pod zarzutem działalności konspiracyjnej i zwolniony z braku dowodów po dwóch tygodniach. Po zwolnieniu został przydzielony do 1. Brygady im. Ziemi Kieleckiej Armii Ludowej. Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Końskich organizował kolej z ramienia PPS, a następnie objął funkcję burmistrza miasta.

W lipcu 1945 r. napisał podanie o przyjęcie do milicji na stanowisko komendanta powiatowego MO w Słupsku. Posiadał referencje od premiera Osóbki-Morawskiego. 25 lipca 1945 r. został mianowany na stanowisko komendanta powiatowego MO w Słupsku. W objęciu tego stanowiska przeszkadzał formalnie powołany na to stanowisko Kaczorowski. Początkowo chciano przenieść Kaczorowskiego na stanowisko zastępcy. Sytuacja została rozwiązana po utworzeniu Komisariatu Miejskiego MO w Słupsku i przeniesieniu 8 września 1945 r. Kaczorowskiego na stanowisko kierownika komisariatu. We wrześniu 1945 r. przeciwko Przychodniemu wszczęto postępowanie dyscyplinarne, m.in. za złe traktowanie podwładnych. Komendant wojewódzki MO w Szczecinie nie przychylił się jednak do wniosku o ukaranie.

3 grudnia 1945 r. Przychodni został przeniesiony do dyspozycji komendanta wojewódzkiego w Olsztynie. 25 października 1945 r. z niewyjaśnionych powodów udał się do Olsztyna, nie powiadamiając o tym swoich przełożonych. 17 listopada 1945 r. wszczęto za nim pościg jako za dezertorem z szeregów MO. 19 listopada 1945 r. o dezercji została powiadomiona KG MO. Najprawdopodobniej wtedy się odnalazł, gdyż komendant główny MO nakazał sprawę zaniechać i mianował go z dniem 15 grudnia 1945 r. komendantem powiatowym MO w Lidzbarku Warmińskim. W styczniu 1946 r. przeniesiony na stanowisko komendanta powiatowego MO w Mrągowie. W tymże roku mianowany przez KRN majorem stanu wojny. Następnie mianowany zastępcą komendanta wojewódzkiego MO w Olsztynie ds. ORMÓ. Zamieszany w sprawę malwersacji finansowych (sprzedaż osobom prywatnym 12 motocykli będących na stanie KW MO w Olsztynie). Komendant główny MO 31 stycznia 1947 r. nakazał jednak umorzyć postępowanie dyscyplinarne.

26 lutego 1947 Przychodni złożył raport o zwolnienie ze służby, podając jako powód sprawy rodzinne i dochodzenie dyscyplinarne. 10 kwietnia 1947 r. zwolniony ze służby w MO. 15 listopada 1956 r. zwrócił się do KG MO o ponowne przyjęcie do milicji. Oficjalnie nieprzyjęty z powodu zawansowanego wieku i braku etatów w MO.

Źródło: AIPN Gd, 257/851, Akta osobowe Albina Przychodniego (zawierają tylko dwie karty); AIPN, 707/635, Akta osobowe Albina Przychodniego.

Edward Zygmunowicz, s. Antoniego i Jadwigi, ur. 1 września 1909 r. w Warszawie, wykształcenie podstawowe, zawód ślusarz-mechanik, wyznania rzymskokatolickiego, członek PPR, żonaty.

W 1915 r. podczas ewakuacji Warszawy przed Niemcami wyjechał z matką do Rosji i osiadł w Charkowie. W 1918 r. wrócił do kraju i dwa lata później wyjechał do Pucka. Tam ukończył szkołę powszechną i odbył praktykę ślusarsko-mechaniczną. W 1926 r. przeniósł się do Gdyni, gdzie rozpoczął pracę w marynarce handlowej w charakterze palacza-marynarza. W 1930 r. został powołany do służby wojskowej w marynarce wojennej w Gdyni, którą pełnił nadterminowo do 1936 r. Następnie powrócił do marynarki handlowej na stanowisko marynarza. Brał udział w kampanii wrześniowej, walcząc na Morzu Bałtyckim jako sternik na motorówce torpedowej. Podczas okupacji pracował ponownie jako marynarz na holowniku w porcie w Gdyni.

14 marca 1945 r. wstąpił do Milicji Obywatelskiej i został minowany zastępcą komendanta powiatowego MO w Wejherowie ds. liniowych. 8 października 1945 r. powołany na stanowisko komendanta powiatowego MO w Słupsku. Na tym stanowisku urzędował do 29 kwietnia 1946 r. Został przeniesiony na równorzędne stanowisko do Starogardu Gdańskiego. Na tę decyzję najprawdopodobniej miał wpływ zastępca komendanta powiatowego MO w Słupsku ds. polityczno-wychowawczych Kazimierz Budzanowski, który uskarżał się zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. polityczno-wychowawczych na złą współpracę z komendantem powiatowym i sugerował zmianę na tym stanowisku. 21 maja 1946 r. Zygmunowicz został awansowany na stopień chorążego. 6 czerwca 1946 r. zwolnił się z MO na własną prośbę. W raporcie jako powód zwolnienia podał przeniesienie ze Słupska do Starogardu Gdańskiego oraz związku osobiste ze starostą słupskim. Znał biegle trzy języki obce: rosyjski, niemiecki i francuski. Potrafił porozumieć się w języku portugalskim i hiszpańskim.

Źródła: AIPN Gd, 250/1908, Akta osobowe Edwarda Zygmunowicza.

Kazimierz Bilski, s. Wojciecha i Tekli, ur. 1 marca 1922 r. w Iwaczowie Dolnym koło Tarnopola, pochodzenie chłopskie, wykształcenie gimnazjalne, wyznania rzymskokatolickiego, żonaty, dwoje dzieci.

Wobec niekompletnych akt osobowych nieznane są jego losy przed wojną i w czasie okupacji. Wiadomo, że nie służył w wojsku i nie brał udziału w konspiracji. 18 czerwca 1945 r. wstąpił do MO w Katowicach. W 1946 r. ukończył szkołę oficerską w CW MO w Słupsku i 15 kwietnia 1946 r. został przeniesiony do dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku. 30 kwietnia 1946 r. został mianowany komendantem powiatowym MO w Słupsku. 26 sierpnia 1946 r. ukarany surową naganą. 1 lutego 1947 r. przeniesiony na stanowisko komendanta powiatowego MO w Myśliborzu i ukarany upomnieniem. 22 marca 1947 r. ponownie ukarany naganą.

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

12 grudnia 1947 r. awansowany na stopień podporucznika, a 18 lipca 1949 r. na stopień porucznika. 15 sierpnia 1949 r. powołany na stanowisko komendanta Kursu Wyszko-
lenia Szeregowych KW MO w Szczecinie. 26 sierpnia 1949 r. otrzymał następną karę
dyscyplinarną za nadużycie władzy. 1 października 1950 r. został mianowany na stano-
wisko komendanta Centralnego Kursu Przeszkolenia MO w Łodzi. W 1973 r. mieszkał
w Łodzi, co pozwala domniemywać, że służbę zakończył w łódzkiej szkole MO.

Źródła: AIPN Sz, 0023/6657, Akta osobowe Kazimierza Bilskiego (zawierają tylko dwie
karty).

Piotr Wyka, s. Wawrzyńca i Franciszki, ur. 1 sierpnia 1915 r. w Dębszczyźnie,
powiat lubelski, w rodzinie chłopskiej, wykształcenie podstawowe, zawód cieśla, wy-
znania rzymskokatolickiego, członek PPR i PZPR.

Przed wojną ukończył pięć klas szkoły powszechnej i pracował na niewielkim
gospodarstwie rolnym rodziców. W latach 1936–1938 odbywał służbę wojskową
w 27. pułku ułanów w Nieświeżu. Awansowany na stopień starszego ułana, a następnie
kaprała, brał udział w kampanii wrześniowej. W bitwie z Niemcami pod Kamionką
Strumiłową (obecnie Kamionka Bużańska) koło Lwowa został ranny w rękę. Po wkro-
czeniu Armii Czerwonej na te tereny dostał się do niewoli sowieckiej, z której został
zwolniony. Powrócił do rodzinnej wsi i pracował jako cieśla i przewoźnik. W życio-
rysie napisał, że w 1944 r. wstąpił do AL i był partyzantem oddziału „Bartosza” na
Lubelszczyźnie.

15 września 1944 r. został przyjęty do MO i skierowany na stanowisko milicjanta
w kompanii operacyjnej KW MO w Lublinie. Jeszcze w tym samym roku został mia-
nowany komendantem posterunku MO w Chodlu w powiecie lubelskim, a w 1945 r.
komendantem posterunku MO w Wojciechowie, w tym samym powiecie.

30 marca 1945 r., gdy wracał do domu po służbie, został zaatakowany przez czte-
rech uzbrojonych napastników w lesie koło stacji „Leśniczówka”. Mężczyźni dwu-
krotnie go postrzelili, a gdy upadł na ziemię, otrzymał trzeci postrzał w szyję. Na-
pastnicy zabrali mu broń – pepeszę i pistolet TT. W wyniku śledztwa prowadzonego
przez organy bezpieczeństwa publicznego ustalano, że napad zorganizowali żołnie-
rze Narodowych Sił Zbrojnych. Pomimo poważnych obrażeń doszedł do zdrowia
i 30 kwietnia 1946 r. został skierowany na II Kurs Oficerów w Centrum Wyszko-
lenia MO w Słupsku, który ukończył 7 grudnia 1946 r. W tymże roku odznaczony przez
KRN Brązowym Krzyżem Zasługi. 8 listopada 1946 r. pozytywnie zweryfikowany
przez Wojewódzką Komisję Weryfikacyjno-Personalną KW MO w Szczecinie.

Po ukończeniu kursu w CW MO awansowany na stopień podporucznika
i powołany z dniem 20 lutego 1947 r. na stanowisko komendanta powiatowego MO
w Słupsku. W 1948 r. awansowany na stopień porucznika. Z nieznanych przyczyn,

być może z powodu kolejnych lustracji kadrowych, w latach 1947–1948 rozpoczęto dokładne sprawdzanie jego przeszłości.

Na tę sprawę ponadto nałożył się jego konflikt z przełożonymi o umożliwienie zawarcia związku małżeńskiego. 25 listopada 1948 r. złożył raport o zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego z Krystyną Rekawską, zam. w Grudziądzu. PUBP w Grudziądzu przeprowadził wywiad o narzeczonej, w wyniku którego ustalono, że rodzina Rekawskiej posiadała III grupę Deutsche Volksliste, a ona sama chodziła do niemieckiej szkoły i rzekomo należała do Bund Deutscher Mädel.

5 maja 1949 r. komendant został zawiadomiony o odmowie zgody na zawarcie związku małżeńskiego bez wyjaśnienia przyczyn. Niezrażony, rozpoczął swoistą batalię o zezwolenie na ślub, pisząc często w mocnych słowach raporty do komendanta głównego MO. Stało się to przyczyną wzmożonej nagonki ze strony przełożonych i rozpracowywania go przez Wydział Specjalny KW MO w Szczecinie. W 1948 r. w ramach pomocy prawnej Wydział Specjalny KW MO w Lublinie ustalił, że od 1942 r. komendant należał do AK, a następnie przeszedł do AL. Przeprowadzone czynności przez PUBP w Lublinie nie potwierdziły jednak działalności Wyki w AK.

O niejasnościach w życiorysie komendanta została zawiadomiona KG MO. W wyniku skoordynowanych działań ogniw personalnych, aparatu specjalnego i aparatu bezpieczeństwa publicznego przesłuchano osoby z rodzinnej wsi komendanta odnośnie do jego działalności w konspiracji oraz wykorzystywano źródła agenturalne. W wyniku tych czynności nadal pojawiały się sprzeczne informacje. Jedno jest pewne, że na początku lat czterdziestych związał się on z podziemiem niepodległościowym (w relacjach świadków i agentury wymieniane są NSZ, BCh i AK). Najczęściej wspomniany jest oddział AK pod dowództwem „Spartanina”. Nikt ze świadków nie mógł potwierdzić udziału Wyki w oddziale AL.

Komendant w życiorysie podał, że w 1944 r. był aresztowany wraz dwudziestoma współtowarzyszami przez gestapo pod zarzutem przynależności do AL i po ciężkim śledztwie, w wyniku którego dwie osoby straciły życie, z braku dowodów został zwolniony. Jedni świadkowie podawali, że aresztowani byli partyzantami NSZ, inni – że BCh. Najbardziej prawdopodobna jest relacja Bolesława Trynkiewicza, zam. w Dębszczyźnie, że w 1944 r. komendant Policji Polskiej z Niedzwicy doniósł Niemcom, iż wieś pomaga partyzantom komunistycznym i na tej podstawie gestapo przeprowadziło aresztowania.

Działania przeciw komendantowi były zakrojone na szeroką skalę, gdyż w jego aktach personalnych znalazł się meldunek funkcjonariusza Wydziału Specjalnego CW MO w Słupsku, który na podstawie doniesienia od agenta „Drzymała” stwierdzał, że podczas odprawy do służby podchorążych CW MO Wyka negatywnie i lekceważąco wypowiadał się o ZSRR.

Prześwietlaniu przeszłości komendanta towarzyszyły kontrole KP MO w Słupsku. W 1948 r. Wydział Specjalny KW MO w Szczecinie wszczął dochodzenie w sprawie malwersacji finansowych, w wyniku których przy wątpliwych dowodach winy po-

Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim...

niósł konsekwencje zastępca komendanta ds. polityczno-wychowawczych Kazimierz Ściepko. 8 sierpnia 1948 r. ukarano również komendanta z błałego powodu niedotrzymania terminów sprawozdawczości.

17–18 października 1949 r. z ramienia KW MO w Szczecinie odbyła się kontrola w KP MO i Komisariacie Miejskim MO w Słupsku. Szczególną uwagę zwrócono na śluby kościelne zawierane przez słupskich milicjantów bez zezwolenia. Po zakończonej kontroli oficer KW MO w Szczecinie napisał: „Wniosek mój jest taki, że komendant powiatowy por. Piotr Wyka nienależycie wyjaśnił podległym mu funkcjonariuszom, jak należy interpretować przepisy zawarte w rozkazie KG MO nr 303, i stan ten zaistniał z winy kierownictwa”.

4 stycznia 1950 r. Wyka napisał kolejny raport o zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego z Krystyną Rekawską, a 7 stycznia raport o zwolnienie ze służby z powodu braku zgody na ślub i pogarszającego się stanu zdrowia. 6 lutego 1950 r. komendant główny MO wyraził zgodę na zawarcie związku małżeńskiego. Komendant powiatowy nie cofnął jednak raportu o zwolnienie.

Starszy referent Samodzielnego Wydziału Personalnego KG MO przedstawił komendantowi głównemu następującą opinię o Wyce: „Jako pracownik jest słaby, nie umie organizować pracy. Z siecią agenturalną nie pracuje. Flegmatyczny, bez energii. W podległej mu jednostce funkcjonariusze MO nie szkolą się. Brak dyscypliny w Komendzie Powiatowej MO. W grudniu i styczniu 14 funkcjonariuszy MO Powiatowej Komendy Słupsk zawarło związki małżeńskie bez zezwolenia. W życiu partyjnym nie udziela się, jest biernym członkiem partii. Uważam, że należy wezwać por. Wykę do KG MO, wyjaśnić z nim jego okupację i zwolnić z MO”. 26 lutego 1950 r. został ponownie ukarany karą naganą za niedbalstwo służbowe, a 14 lipca 1950 r. zwolniony z MO.

Źródła: AIPN, 707/535, t. 1–6, Akta osobowe Piotra Wyki; AIPN Sz, 078/3884, Sprawa o odszkodowanie nr 226 – Wyka Piotr, b.p.

Edmund Kapczyński, s. Władysława i Weroniki, ur. 23 listopada 1923 r. w Bełku, powiat rybnicki, województwo śląskie, w rodzinie chłopskiej, członek PPS, od 2 stycznia 1947 r. w PPR, później w PZPR, żonaty.

Szkołę powszechną ukończył przed wojną w Rogozinie, powiat Oborniki w województwie poznańskim. Po ukończeniu szkoły pracował u Niemca w Popielinie, powiat budzyński, i leśniczego w Buczynie, powiat obornicki, w charakterze pastucha. Z chwilą wybuchu wojny wyjechał w okolice Konina. Pracował fizycznie u Niemców i Polaków w różnych miejscach. 25 stycznia 1945 r. został przymusowo wywieziony do Niemiec na roboty. Powrócił do Polski 3 maja 1945 r.

12 lipca 1945 r. wstąpił do MO i został skierowany na posterunek MO w Siemysłu, powiat kołobrzski. W pierwszej ankiecie personalnej podał wyznanie

Struktury

rzymskokatolickie, w następnych – bezwyznaniowy. W 1947 r. ukończył Szkołę Podoficerską MO w Słupsku i został skierowany do Komendy Powiatowej w Bytowie na stanowisko instruktora polityczno-wychowawczego. W Bytowie podjął naukę w wieczorowym gimnazjum. W 1948 r. został awansowany na stopień sierżanta i powołany na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych w Bytowie. W 1949 r. awansowany na stopień chorążego.

1 sierpnia 1950 r. został mianowany komendantem powiatowym MO w Słupsku. W tymże roku awansowany na stopień podporucznika, a rok później na stopień porucznika. 1 maja 1954 r. przeniesiono go do KW MO w Koszalinie na stanowisko naczelnika Wydziału II – Służby Zewnętrznej i awansowano na stopień kapitana. 25 września 1954 r. ukończył Wyższy Kurs Przeszkolenia Oficerskiego Bezpieczeństwa Publicznego. Dwa lata później został mianowany naczelnikiem Wydziału III – Służby Kryminalnej KW MO w Koszalinie.

W 1956 r. rozpoczął naukę w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących nr 2 w Koszalinie, gdzie zdał maturę. Po ukończeniu szkoły w 1959 r. awansowany na stopień majora. 9 lipca 1962 r. został przeniesiony do KW MO w Bydgoszczy na stanowisko naczelnika Wydziału Służby Kryminalnej. Rok później rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, które ukończył w 1968 r. z tytułem magistra prawa.

W 1967 r. awansowany na stopień podpułkownika. Od 1 czerwca 1975 r. piastował stanowisko zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. milicji, a następnie zastępcy szefa Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych ds. MO w Bydgoszczy. Awansowany na stopień pułkownika. Jako komendant wojewódzki ds. milicji odpowiedzialny za pobicie działaczy „Solidarności” na sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy w marcu 1981 r. przez funkcjonariuszy MO, a także za działania milicji podczas stanu wojennego w woj. bydgoskim.

Wobec zachodzących zmian w 1989 r. prawdopodobnie zasugerowano mu odejście ze służby. Było to przyczyną zwrócenia się z raportem do ministra spraw wewnętrznych gen. Czesława Kiszczaka o przyjęcie na rozmowę. Po wizycie u gen. Kiszczaka zwolnił się ze służby 15 kwietnia 1989 r.

Źródła: AIPN, 710/377, Akta osobowe Edmunda Kapczyńskiego.